

INFOHEEMKUNDE NIEUWERKERKEN

www.heemkunde-nieuwerkerken.be

Tweemaandelijks informatieblad van Heemkunde Nieuwerkerken
15de Jaargang – Januari – Februari 2019

Redactie- en coördinatieadres:
Valère Grauwels, Molenstraat 9, 3850 Nieuwerkerken

ISSN 2295-3531

Waarde lezer,

Voor u ligt het eerste nummer van de vijftiende jaargang van het infoblaadje.

In maart 2005 verscheen het eerste nummer van ons informatieblad 'Info Heemkunde Nieuwerkerken' op initiatief van ons medelid Ludo Raskin. Hij was gedurende 14 jaar de gangmaker en inspirator van ons informatieblad, dat alle twee maanden stipt werd afgeleverd. Het gaat hier over 516 bladzijden artikels die door medewerking van andere leden van Heemkunde Nieuwerkerken werden geproduceerd. Hij geeft de fakkel nu over aan de jongere generatie. Hen moedig ik aan om vastberaden op de ingeslagen weg verder te gaan. Aan onze leden zou ik willen zeggen, duik eens in uw documentatie voor het aanbrengen van een artikel.

In naam van onze vereniging en mezelf een welgemeend hartelijk dank aan onze uittredende hoofdredacteur voor het puike werk gedurende de vele jaren.

Eddy Cox

HET ONROEREND GOED VAN BINDERVELD IN 1842.

In Limburg duurde het tot in de jaren 1840 voordat de hele operatie van het kadastraal opmeten en identificeren van de eigenaars achter de rug was. In die context werden door de provinciale directie van het kadaster te Hasselt omstreeks 1842-1843 de zogenaamde *processen-verbaal van afpaling* aangelegd.

In deze dossiers bracht de administratie voor elke gemeente in Limburg de stukken bijeen die nodig waren om de gemeentegrenzen en de waarde van het onroerend goed vast te stellen. Deze dossiers worden nu in het Rijksarchief in Hasselt bewaard, en kunnen er door iedereen geraadpleegd worden.

*De tekst van het 'Proces verbaal van afpaling' van Binderveld voor het jaar 1842 volgt hierna.
De tekst werd ongewijzigd overgenomen, zoals toen genoteerd.*

LIGGING

De Gemeente Binderveld is gelegen 16 kilometers ten zuid-westen van de stad Hasselt hoofdplaats der provincie en van het arrondissement en vijf kolometers te noord-westen van de stad St-Truyden hoofdplaats van het kanton en hare gewoone marktplaats.

Aengrenzende gemeentens

Zij wordt begrenst ten noord-westen door het gehucht Schelfheide, afhingende van de gemeente Gorssum, ten zuiden door de gemeente St-Truyden en ten westen door de gemeente Runkelen en noch ten westen en noord westen door de gemeente Rummen, Provincie Brabant.

Rivieren en beeken

Er bestaat geene rivier in deze gemeente, maar er bevinden zich drie Beekjens, de eene op de grenzen tegen de gemeente Runkelen de Molenbeek genaemt, deze brengt een watergraenmolen in beweging, deze beek welke nog door een ander beekje versterkt is, ontbreekt zeer zelden van water. Het beekje genaemt de Logebeek grenzende tegen de gemeente St-Truyden, en het beekje genaemt de Raasbeek tegen de gemeente Rummen, deze twee laatste zijn volstrekt onbeduidend, zelfs de laatstgenaemde ontbreekt dikwijls des zomers geheel van water.

Groote wegen en Buurtwegen

Er bestaat geen groten weg; men vindt verscheidene buurtwegen ten getalle van vijf en leidende naer Diest, naer Rummen, naer Nieuwerkerken, naer St-Truyden en naer Runkelen. Deze wegen ofschoon wel onverharden zijnde, bevinden zich des winters of in het regenachtige jaergetij in eenen om zoo te zeggen onbruikbaren staet, men vindt in deze omstreken nog kiesel nog andere harde stoffen om deze te kunnen verbeteren.

Ongelijkheid van den Grond

De oppervlakte deze gemeente is nagenoeg effen uitgezondert eenige heuvelen of onbeduidende hoogtes welke zich omtrent den weg leidende naar Nieuwerkerken bevinden.

Graed van Vrchbaarheid van den Grond

Den grond is deels van middelmatig deels van slechte hoedanigheid maar wordt met groote zorg in groote, middelbare en klein maeten bewerkt. Moerassen, heiden of andere onvruchtbaere gronden worden er niet gevonden.

Voortbrengzels van den grond

De voornaamste voortbrengzels van haer grond gebied bestaen in tarwe, rogge, haver, klaver, aardappelen, hooi, beestenvoeder, groentens, weinige boomvruchten, olieachtige planten worden om zoo te zeggen niet geteeld als zijnde den grond daer niet toe geschikt. Omtrend 1/3 gedeelte van haer grondgebied is met hakhout en opgaende boomen beplant.

Paardenfokkerij en vee

Er worden paarden aengefokt voor den landbouw en terzelver getal is meer dan toereikent tot het gebruik der landbouwers dewelke er een klein gedeelte naer buyten verkoopen. Het gedeelte hooi en grasgewas hetwelk niet tot hunne voeding dienen wordt verbruikt door het hooien van vee; er bevinden zich geene schaepen.

Takken van nijverheid van de bewoners

De voornaemste tak van nijverheid is den landbouw. Er wordt geen anderen handel gedreven dan in voortbrengzelen van den grond en in het vee dat er geteeld wordt, behalve het vertier in melk, boter, kaas en andere tot verbruik der inwoners dienende voorwerpen.

GEBOUWDE EIGENDOMMEN

De gemeente is zamengesteld uit haere hoofdplaets en door de hier en daer verspreide huizen bevattende in het geheel 61 huizen meestal in hout en leem getimmerd en bewoond door geringe landbouwers en arbeiders. Het huis der eerste klasse of schoon de naam dragende van kasteel is hegt en sterk met kareelen gebouwd en met schalien gedekt bevindt zich niet in den besten staet, de

woningen der drie eerste klasse in het algemeen zijn tamelijk ruim en wel in hout en leem gebouwd. De overige zijn niet zoo ruim of derzelver inrigtingen zijn niet zo geriefelijk.

BEVOLKING

De geheele bevolking der gemeente bedraagt 360 inwoners. Er waren 61 huizen, dus gemiddeld 6 personen per huis.

BOUWLANDEN

De bouwlanden dezer gemeente zijn verdeeld in vier klassen ingevolge de hieronderstaende uitgedrukte verscheidenheden. Op het einde van de beschrijving van iedere klasse wordt het aangerekende inkomen vermeld.

De eerste klasse.

Is zeer gunstig in de nabijheid der woningen gelegen zij bestaat uit eenen zagten geelen zandgrond van eene zeer gemakkelijke bewerking hebbende eene laag groeiaarde van vijftien a achttien centimeters en rustende op ondergrond van zand en men bebouwd dezelfve meestal met... die landen laet men zeer zelden braken. Men begroot de hectare op 23.

De tweede klasse.

is zamengesteld deels uit grijze zandachtige aerde iets hooger dan de voorgaende en een weinig verder van de woningen gelegen, hebbende eene diepte van 12 à 14 duimen groeiaarde rustende op ondergrond van geele zand; deels uit eenen vochtigen geelen zandgrond, voordeelig gelegen, hebbende insgelijks eene laag groeiaarde van 12 à 15 centimeters op ondergrond van natachtige zand en bebouwd met Deze landen worden almeest weing gebraakt men begroot de hectare op 18.

De derde klasse.

bestaat gedeeltelijk uit eenen natten vasten zand grond, meer van de woningen verwijderd gelegen, hebbende de laag groeiaarde van 10 duimen, en rustende op dezelfde aerdstof. Gedeeltelijk uit eenen ligten fijnen zandgrond op eene zachte helling gelegen hebbende insgelijks 8 à 10 centimeters groeiaarde en rustende op ondergrond van dezelfde natuur. De landerijen van deze klasse worden meest bebouwd met... En worden braek gelaeten. Men betroot de hectare op 13.

De vierde klasse.

is nabij de bosschen en verre afgelegen, bestaat uit eenen zeer natten grijzen zandgrond hebbende slechts eene laag groeiaarde van 7 à 8 duimen rustende op een soort van Potaerde. Zij worden bebouwd met En begroot de hectaren op 8.

TUINEN

De tuinen dezer gemeente worden in twee klassen gerangschikt.

De eerste klasse is gelegen op grond van de eerste klasse der bouwlanden gunstig aen de woningen gelegen, beplant met vruchtboomen, in de tuinen dezer klasse worden alle soorten van groentens zorgvuldig geteelt tot gebruik der eigenaers. Dezelfver gunstige ligging, gemakkelijke bewerking en meer andere voordeelen in het oog houdende heeft men vermeent deze tuinen een vierde hooger te moeten begrooten dan de bouwlanden der eerste klasse dus per hectare 29

De tweede klasse ligt op grond van de tweede en derde klasse der bouwland is slechts getuind en bebouwd met grove groentens tot gebruik van de landman en bevinden zich achter tuinen van deze klasse welk op dezelfde hoedanigheid van grond gelegen zijnde iets beter bezorgd toch brengende dezelfde soorten van groentens op en insgelijks tot gebruik der landliedden dienende en derhalve

heeft men vermeent dat de waarde dezelve die der bouwlanden der eerste klasse niet kan te boevengaen dus per hectare op 23

BOOMGAERDEN

De boomgaerden dezer gemeente zijn in de nabijheid der woningen gelegen en zijn in twee klassen verdeeld naer evenwaardigheid van den grond waer op zij liggen.

De eerste klasse is voordeelig bij de woningen op grond van de eerste klasse der bouwlanden, met levende heggen wel omtuind, beplant met appelboomen van middelmatigen opbrengst en leverende daer en boven een goed hergroend gras er beweiding op deze voordelen niet uit het oog verliezende zoo heeft men dezelve een vierde hooger dan de bouwlanden der eerste klasse begroot de hectare op 29.

De tweede klasse is insgelijks nabij de woningen op tamelijken goeden grond gelegen deels met oude en jonge appelboomen onregelmatig beplant, slechter omtuind brengende een goed toch weinig hergroend gras op; deels slechts met jonge appelboomen beplant en voortbrengende een voedzaam gras men heeft aen deze klasse eene waarde per hectare toegekend van 21.

WEIDEN

Men vindt de weiden dezer gemeente, deels tusschen de hooilanden deels aen de Mole Beke en elders door de gemeente verspreidt. Dezelve zijn in vier klassen verdeelt.

De eerste klasse bekleed eenen goeden grond nabij de kom der gemeente gelegen brengt een zuiver goed en voedzaam en wel hergroend gras op. Men begroot de hectare op 42

De tweede klasse is zeer voordeling nabij de huizen gelegen op iets te vogtigen grond brengende uit deze weiden een gras van geringe hoedanigheid op. Men heeft de hectare eene waarde toegekent van 29

De derde klasse is gelegen op grond van minder hoedanigheid dan de voorgaende en leveren een gras met biesen gemengd op. Men begroot de hectare op 22.

De vierde klasse bestaat gedeeltelijk uit eenen vochtigen grond gedeeltelijk met biesen overdekt en brengt een zuur en mager gras op; gedeeltelijk in de kom der gemeente gelegen, bekleed eenen natten grond vrij ongelijk en brengt een slecht met hei doornen gemengd gras op. Men heeft slechts aen deze klasse eene waarde per hectare toegekent van 13.

HOOILANDEN

Men vind de hooilanden in de laegtens langs de beek en elders door de gemeente verspreid en men heeft geoordeeld dezelve in drie klassen te moeten rangschikken

De eerste klasse in eene schoone vlakte op goeden grond gelegen, des winters genoegzaam bewaterd, maer willekeurig in den zomer, brent een overvloedig gras van goede hoedanigheid voort hetwelke tweemaal 's jaars afgemaait wordt. Men schat de hectare op 42.

De tweede klasse is zeer voordelig nabij de huizen gelegen op iets te vogtigen grond brengende uit deze weiden een gas van geringe hoedanigheid op. Men heeft de hectare een waarde toegekent van 29.

De derde klasse is gelegen op grond van mindere hoedanigheid dan de voorgaende en leveren een gras me biesen gemengd op. Men begroot de hectare op 22.

De vierde klasse bestaat gedeeltelijk uit eenen vochtigen grond gedeeltelijk met biesen overdekt en brengt een zuur en mager gras op; gedeeltelijk in de kom der gemeente gelegen, bekleed eenen

natten grond vrij ongelijk en brengt een slechts met mei doornen gemengd gras op. Men heeft slechts aan deze klasse eene waarde per hectare toegekent van 15.

BOSSCHEN

De bosschen dezer gemeente geen verschil onder malkanderen opleverende heeft men dezelfde in eene klasse gesteld.

Eenige

De bosschen bestaan uit eiken, elzen, esschen en berken struiken, bezet met veele zwaare eike boomen, het hakhout word alle 6 à 7 jaren gekapt. Men begroot de hectare op 16.

VIJVER

De eenige in deze gemeente is rondom een landgoed het kasteel genaemd gelegen en met visschen bevolkert dezen vijver ontfangt het water uit de molen beek, voor zoo ver de molenaar er aen toestemd en daer dezen vijver aengelegd is tot siraad van het landgoed zoo heeft men vermeent hem de waarde van de bouwlanden der eerste klasse te moeten geven dus de hectare op 23.

POELEN

De poelen dienende tot drinkpaetsen voor het vee worden geschat op de waarde der landerijen waer op zij liggen of waaraan zij paelen.

LANDWEGEN

De landwegen worden geschat als de gronden waarop zij liggen paelen en toebehoren.

OPPERVLAKTE DER GEBOUWDE EIGENDOMMEN

De oppervlakte der gebouwde eigendommen wordt geschat ingevolge Artikel 391 der methodische verzaemeling op de waarde der bouwlanden van de eerste klasse.

WATER KOREN MOLEN

Dezen Water Koren Molen staet in een redelijk goed gebouw heeft een buitenrad van 4 meters diameter op de verenigde beeken van St-Truyden en Halmael, welk rad twee paer steenen in beweging brengt bestemd tot het malen van rogge, tarwe en andere soorten van graenen; de mekanische werktuigen bevinden zich in middelmatigen staet, dezen molen ontbreekt zeer zelden aen water. Er bestaat geen authentiek huurkontrakt en wordt dus bij vergelijking geschat op een zuiver inkomen na aftrek van een derde voor verval kosten van onderhoud op 150.

HUIZEN

De huizen der gemeente worden verdeelt in acht klassen naer gelang der vrij merkbaere verscheidenheden welke men tusschen dezelve vindt, zij worden over het algemeen door de eigenaers zelve bewoont of met tot den landbouw dienende gebouwen en andere eigendommen verhuurd.

De eerste klasse bestaat uit een huis genaemd het kasteel, hegt en sterk van kareelen gebouwd, met schalien bedekt, hebbende vier beneden en vier boven plaetzen dienende tot woning van gemiddelde personen.

De tweede klasse is een nieuw en groot huis, waarvan den voorgevel in kareelen en het overige in hout en leem getimmert met pannen gedekt is bevattende zes beneden plaetsen dienende te gelijktijd tot herberg en tot pachthoeve.

De derde klasse bestaat uit huizen in hout en leem getimmerd gedeeltelijk met pannen gedeeltelijk met stroo gedekt hebbende drie plaetsen en twee kabinetjes alsmede de noodige landelijke gebouwen, en dienend tot woning van landbouwers.

De vierde klasse is samengesteld uit huizen van hout en leem met pannen of stroo gedekt iets minder uitgebreid dan de voorgaende toch hebbende twee beneden plaetsen en twee kabinetjes dienende tot woning van landbouwers.

De vijfde klasse is samengesteld uit dezelfde bouwstoffen dan de voorgaende klassen, dienende tot landbouwers woonigen hebbende slechts 3 à 4 beneden vertrekjes.

De zesde klasse bevat huizen in hout en leem getimmerd met stroo gedekt hebbende twee plaetsen en een kabinetje dienende tot woning van dagloonders en ambachtslieden

De zevende klasse huizen van den aard der voorgaende toch noch kleiner en slechter getimmerd.

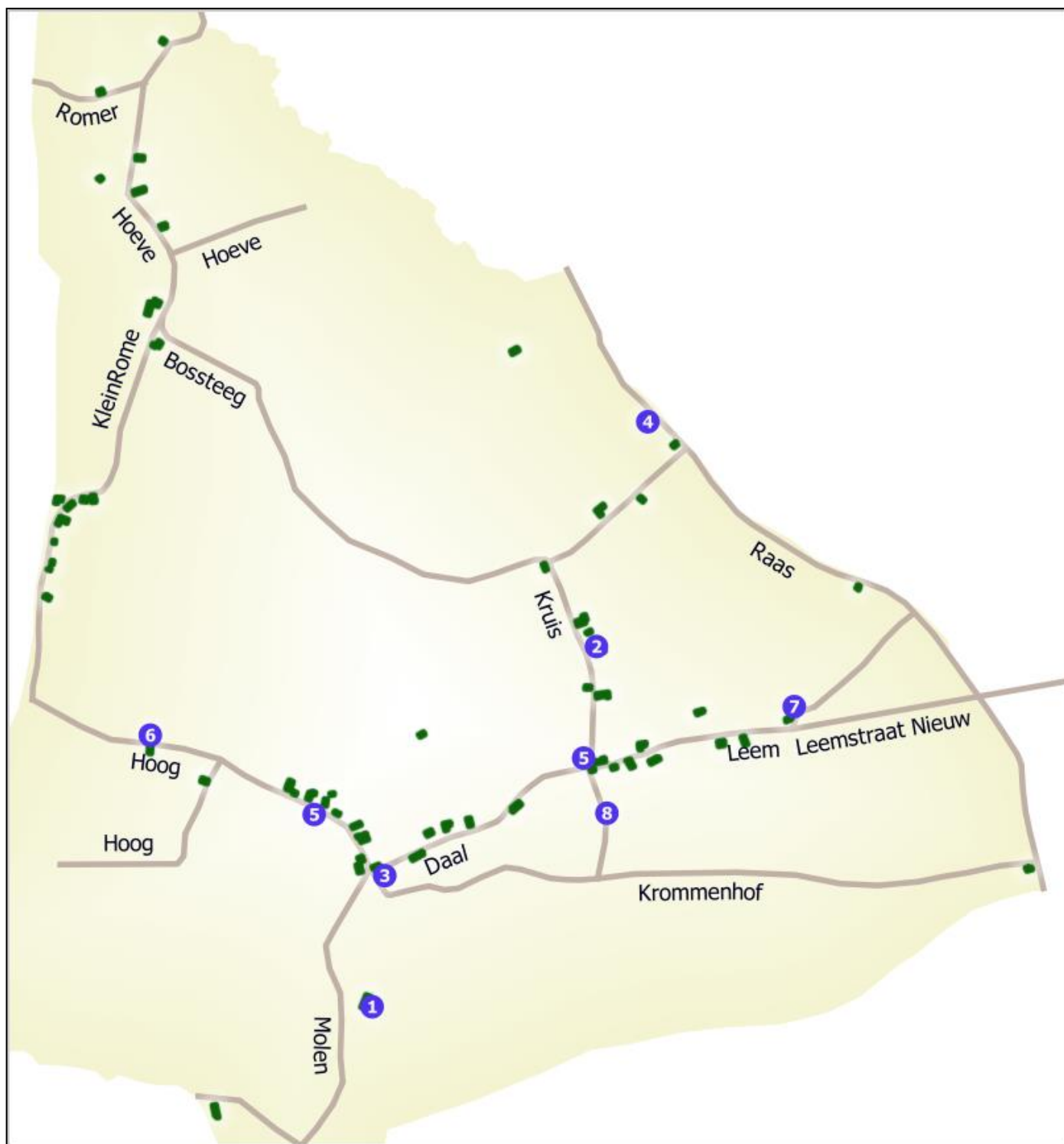
De achtste klasse is samengesteld uit leem hutten dienende tot schuilplaats van arme lieden hebbende slechts eene plaets, eene deur en eene venster.

De schatting van ieder der bovengenaemde klassen naer de opgegeven grondslagen en na aftrek van het inkomen van dezelve oppervlakte wordt bepaeld als volgt.

Klasse	Aantal huizen	Onzuiver Inkomen	Zuiver Inkomen in gulden	Huizen gekozen als voorbeeld		
				Kadaster Nummer	Naam eigenaar in 1842	Huidige straat en huisnummer
?	1		150		De molen	Molenstraat, 81
1	1	88	66	B172	Deschrijnmaekers Wed Joseph Antoon	Molenstraat, 31
2	1	48	36	B19	Desucca Wed Louis Leonard	Kruisstraat, 36
3	2	36	27	B97	Bussy Gisbert	Daalstraat, 66
4	3	28	21	A99	Surinx Gerard	Raasbeekstr, 101
5	12	20	15	A153	Desucca Wed Auguste	Daalstraat, 2-4
				B186	Stiers Jan	Hoogstraat, 17
6	15	12	9	A207	Stiers Willem	Hoogstraat, 68
7	18	8	6	B36	Van Munsteren Pieter	Leemstraat, 54
8	9	4	3	B82	Ghijsens Theresia, Wed Desucca Louis Leonard	Krommenhof, 78
Totaal	61					

Tabel met een inventaris van de huizen in Binderveld rond het jaar 1842. Er waren dus in totaal 61 huizen. In het geraadpleegde document wordt het aantal huizen per klasse vermeld, alsook het huis dat als voorbeeld werd genomen.

Bemerk dat de molen in een aparte klasse werd ondergebracht met een hoge waarde. Het hoogst van allemaal.

Kaart met de locatie van de 61 woningen (eventueel met bijgebouwen).

Met een cirkel worden de voorbeeld-woningen aangeduid met het nummer van de klasse. Op al deze plaatsen bevindt zich momenteel nog altijd een woning. Meestal werd de woning in de loop der tijden wel aangepast of volledig herbouwd.

Het gedeelte van de Leemstraat, hierboven aangeduid met de tekst 'Leemstraat Nieuw' bestond in 1842 nog niet.

Het overzicht van de gebouwen in 1842 met de te betalen belasting. In totaal voor 1.600 Frank.

SOORT VAN EIGENDOMMEN.	KLASSE	GETAL.	BEGROTING van het gebouwde eigendom.	BELASTBARE OPKOMST by klasse.	by soort van eigendom.	Gemiddelde prijs van het gebouwde eigendom, de klassen byeen genomen.
BELASTBARE GEBOUWDE EIGENDOMMEN.						
Water graan molen.	1	1	286	286	286	286
	1	1	126	126	-	-
	2	1	69	69	-	-
	3	2	51	102	-	-
Huizen	4	3	39	117	-	-
	5	12	30	360	1314	21.54
	6	15	18	270	-	-
	7	18	12	216	-	-
	8	6	6	36	-	-
TOTAAL		62			1600	

Benaming	Klasse	Oppervlakte in ha	Totaal oppervlakte in ha	Aantal	Begroting per ha in Frank	Belasting	Totaal Belasting	Gemiddelde belasting per ha
Bouwlanden	1	65,054	248,8555	246	44	2862,376	8229,8385	33,07
	2	97,985			34	3331,49		
	3	74,8725			25	1871,813		
	4	10,944			15	164,16		
Tuinen	1	1,9455	3,796	61	55	107,0025	188,4245	49,64
	2	1,8505			44	81,422		
Boomgaarden	1	3,2955	5,7435	25	55	181,2525	279,1725	48,61
	2	2,448			40	97,92		
Weiden	1	3,697	40,9795	60	80	295,76	1825,1965	44,54
	2	7,881			55	433,455		
	3	21,232			42	891,744		
	4	8,1695			25	204,2375		
Hooilanden	1	24,506	53,696	57	80	1960,48	3355,21	62,49
	2	18,274			59	1078,166		
	3	10,916			29	316,564		
Bossen	1	12,971	12,971	3	30	389,13	389,13	30,00
Vijver	1	0,454	0,454	1	44	19,976	19,976	44,00
Oppervlakten								
Landwegen	1	2,56	2,56	72	44	112,64	112,64	44,00
			369,0555	525			14399,588	39,02

Tabel met de verschillende bodemtypes met hun oppervlakte en belasting die erop moest betaald worden. We merken hier dat de belasting op de grond bijna 9 maal meer was dan de belasting op de huizen. De totale belasting op de huizen was 1.600 Frank en op de gronden 14.400 Frank.

In de tabel zijn de bedragen in Frank. In de teksten van blz. 3 tot 5 zijn de bedragen vermoedelijk in Gulden, die ongeveer 2 maal de waarde van Frank had. De overschakeling van Gulden naar Frank is in die jaren slechts geleidelijk aan gebeurd.

HEEMKUNDE NIEUWERKERKEN

www.heemkunde-nieuwerkerken.be

Tweemaandelijks informatieblad van Heemkunde Nieuwerkerken
15de Jaargang – Maart – April 2019

Redactie- en coördinatieadres:
Valère Grauwels, Molenstraat 9, 3850 Nieuwerkerken

ISSN 2295-3531

Erfgoeddag 2019 – Zondag 28 april

Onder de noemer "Hoe maakt U het" is Erfgoeddag 2019 een geschikte gelegenheid om ambachten in de kijker te zetten.

In samenwerking met Heemkunde Nieuwerkerken stellen Dhr. Nagels orgelbouwer, restaurateur en zijn echtgenote keramiste hun beide ateliers open voor het publiek.

Wist U dat een orgel tot 1000 en meer pijpen kan bevatten? Dat het ontwerp voor de bouw van een nieuw orgel begint met het tekenen van een plan? Dat Dhr. Nagels een bijzondere band heeft met het Van Peteghem orgel in de kerk van Wijer? Tijdens doorlopende rondleidingen maakt u kennis met alle facetten van orgelbouw en de mogelijkheden van het werken met klei als grondstof.

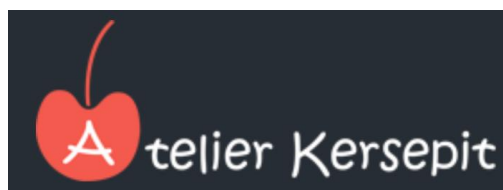

Heemkunde Nieuwerkerken geeft voor deze gelegenheid een nieuwe postzegel van het type "My Stamp" uit, het beeld toont een ontwerp van keramiste Mevr Houben, een mooie gelegenheid tot uitbreiding van uw verzameling of de start van een nieuwe.

De zegels worden aangeboden aan de prijs van € 2, ze kunnen bekomen worden door voorafbetaling met vermelding van "Keramiek" en het gewenst aantal op rekeningnummer: BE51 7350 0844 6462 van Heemkunde Nieuwerkerken. Bestelde zegels kunnen afgehaald worden de dag van de activiteit zelf. Voor verzending met bPost, op eigen risico, € 1 verzendkosten bij uw betaling voegen. De inschrijfperiode voor de postzegels eindigt op woensdag 11 april 2019

Alle info via 0499 735 674 of heemkunde.nwk@telenet.be

U bent van harte welkom op zondag 28 april 2019 van 10 – 17u op onderstaande locatie.

Zwarteindestraat 96
3850 Kozen

ZO GING DAT IN TICHELRIJ IN 1788: EEN REGLEMENT VOOR DE WAGENMEESTER

In het ancien régime, de periode uit onze geschiedenis die eindigde met de inlijving van ons land bij de Franse Republiek in 1795-1796, werden onze dorpen nog niet door een gemeenteraad bestuurd. In de meeste dorpen woonde een beperkt aantal huishoudens, en wanneer er in zaken van gemeentelijk belang een beslissing genomen moest worden, kwamen de hoofden van de huishoudens daarvoor bijeen. De kerk, een herberg, of bij goed weer een plek onder een boom in het centrum van de gemeente, waren de meest voorkomende plaatsen waar de *gemeentenaren* bijeenkwamen.

Voor het beheer van de gemeentelijke financiën deden de meeste gemeenten beroep op een of twee dorpsmeesters of burgemeesters. Hun voornaamste taak was het innen van de belastingen die door de vergadering van de hoofden van de huishoudens waren vastgesteld, en het betalen van de uitgaven van de gemeente met het geld dat de belastingen opbrachten. Na een jaar legden zij rekenschap af van hun beheer, en werd er een opvolger gekozen.

Tichelrij, nu een gehucht van de gemeente Nieuwerkerken, was in het ancien régime een zelfstandige gemeente die deel uitmaakte van de parochie Wijer. Jaarlijks werd er één dorpsmeester gekozen, die in Tichelrij de *wagenmeester* genoemd werd.

Op 8 oktober 1788 bood notaris Henricus Vanderdonck van Stevoort zich in Tichelrij aan, waar de hoofden van de huishoudens zich verzameld hadden onder de linde, *op henne gewoonelijke gemijntens vergaderplaetse*. Daar stelde hij op verzoek van de mensen van Tichelrij, en in aanwezigheid van Franciscus Vanderdonck van Stevoort en Govaert Schurmans van Wijer die als getuigen optraden, een gemeentelijk besluit op over de verkiezing en de vergoeding van hun *borgemeester* of *wagenmeester*¹.

Op 8 oktober 1788 waren de volgende personen onder de linde in Tichelrij bijeengekomen: Joannes Smets, Christiaan Bex, Henricus Kuijpers, Willem Morren, Giseberthus Van Straelen, Gerard Deckers of Deekens, Roeland Van de Bos, Petrus Joannes Thijes, Arnold Goorts, Cornelis Hendrickx, Peeter Van Brabant, Henrick De Bruijn, Joannes Michiels, Cornelis Van Rutten, Jan Schoeps, Theodorus Schuermans, Erasmus Hendrickx, Henricus Van Brabant, Joannes Spierkens, Henrick Lahaut, Joannes Plevoots en Henricus Van Tilt.

Acht van de tweeëntwintig aanwezigen handtekenden de notariële akte met hun naam. Elf anderen verklaarden niet te kunnen schrijven, en tekenden met een kruisje. Henricus Kuijpers, Henrick Lahaut en Henricus Van Tilt waren volgens de notaris wel aanwezig, maar tekenden niet.

De verzamelde gemeentenaren van Tichelrij verklaarden tegenover de notaris dat het sinds *eenen tijdt immemorieel* de gewoonte was dat de wagenmeester van Tichelrij niet vergoed werd voor het werk dat hij voor de gemeente deed en waarvoor hij zich niet buiten Tichelrij moest begeven, en dat de wagenmeester, wanneer hij op de hoogte gebracht werd van *iets raekende henne gemeijnte*, dat aenstonts aan de gemeente kenbaar maakte.

Hun toenmalige wagenmeester, Henricus Van Tilt, had dat echter niet gedaan toen op 24 augustus aan de kerk van Wijer aangeplakt en uitgeroepen werd dat de gemeentenaren van Tichelrij en Wijer opgeroepen werden voor een vergadering. Doordat de wagenmeester de boodschap niet

¹ De akte bleef bewaard in het minutenregister van notaris Henricus Vanderdonck van Stevoort: Rijksarchief Hasselt, *Verzameling minuten en repertoria van notarissen*, nr. 4671.

doorgegeven had, hadden de inwoners van Tichelrij verstek laten gaan voor die bijeenkomst. Daarop hadden de burgemeesters van Wijer daar officieel tegen geprotesteerd en door notaris Vanderdonck daarover een akte laten opstellen, die aan Henricus Van Tilt overhandigd was en aan de linde, *sijnde de gewoonlijke affictieplaats hender gemeijnte*, aangeplakt. Het was dankzij die aangeplakte kopie van de notarisakte dat de inwoners van Tichelrij te weten gekomen waren dat zij een vergadering met die van Wijer gemist hadden.

Die gang van zaken, en het feit dat Van Tilt zich een vergoeding had voorbehouden voor de werkzaamheden die hij als wagenmeester voor Tichelrij verricht had, ook die waarvoor hij niet buiten de gemeente was moeten gaan, had de gemeentenaren van Tichelrij doen besluiten dat het goed zou zijn een aantal regels voor de verkiezing en de ambtsuitoefening van hun wagenmeester officieel vast te leggen in een notariële akte.

De gemeentenaren verklaarden overeengekomen te zijn dat zij voortaan jaarlijks op half maart bijeen zouden komen om een nieuwe wagenmeester te kiezen. Daarvoor zouden zij, nadat dit reglement zou zijn voorgelezen, twee *bequaeme* gemeentenaren aanduiden, en dan in een tweede ronde met meerderheid van stemmen kiezen wie van die twee hun wagenmeester zou worden. De vorige of *afgaenden* wagenmeester zou diezelfde dag zijn rekening ter controle moeten voorleggen en het overschot van zijn rekening *terstonts* aan zijn opvolger moeten overmaken (art. 1 en 10).

De verkozene zou verplicht zijn die last te aanvaarden, de eed af te leggen en zijn functie getrouw uitvoeren, zonder iets te mogen aanrekenen voor wat hij binnen de eigen *jurisdictie* voor de gemeente zou doen (art. 2). Wanneer hij voor gemeentezaken naar Sint-Truiden of Herk-de-Stad moest gaan, dan mocht hij daarvoor 10 stuivers aanrekenen. Wanneer hij elders moest zijn, mocht hij een bedrag aanrekenen *naer proportie* van de afstand die hij moest afleggen. Voor een verplaatsing of vacatie naar Luik kon dat oplopen tot 3 gulden per dag (art. 4).

De voornaamste taak van de wagenmeester bleef het innen van de gemeentelijke belastingen. Daarvoor moest hij de hoofden van de huishoudens *ontrent alderheijligen* herinneren aan het bedrag dat zij moesten betalen, waarop die tot Sint-Andries (30 november) de tijd hadden om te betalen. Wie niet op tijd betaalde, mocht zich verwachten aan een boete *naer den landrecht* (art. 5). Na verloop van zijn ambtsjaar, op half maart, moest de wagenmeester tegenover de gemeentenaren van Tichelrij rekenschap afleggen van *sijne ontfangene penningen* en van de betalingen die hij voor de gemeente verricht had. Een eventueel overschot op zijn rekening, het bedrag dat hij meer ontvangen had dan uitgegeven, moest hij *instantelijck* aan de nieuwe wagenmeester overdragen (art. 6). Schade die het gevolg was van zijn eigen *negligentie* – wanneer hij bijvoorbeeld nagelaten zou hebben bij iedereen het belastinggeld op te halen – mocht hij niet op de gemeente verhalen, en was voor zijn eigen rekening (art. 7).

Een tweede belangrijke taak van de wagenmeester was de organisatie, *op den gestelden tijdt*, van de onderhouds- en herstellingswerken aan de wegen. Iedere gemeentenaar moest daaraan meewerken zodra het hem *door hennen wagenmeester sal aengekondight worden*, op straffe van een boete van 1 gulden voor iedere dag dat men niet opdaagde (art. 11).

Wanneer de wagenmeester weet had van iets dat een last of belasting voor de gemeente inhield, moest hij dat *door speciale convocatie* en *instantelijck* aan de inwoners laten weten (art. 3). De wagenmeester moest steeds waakzaam zijn om *geene nieuwe gebruijken* in te voeren zonder dat de gemeentenaren daar op voorhand over ingelicht waren en er hun goedkeuring aan gehecht hadden. Mocht een wagenmeester onverhoopt toch iets laten gebeuren dat de gemeente tot nadeel strekte en dat niet volgens de oude gewoonten verliep, dan waren de consequenties daarvan voor hem persoonlijk, zonder dat de gemeente ook maar in de *minste quaede consequentie* zou *willen comen*.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Verzameling minuten en repertoria van notarissen*, nr. 4671: minuten van notaris Henricus Vanderdonck te Stevoort.

Op heden den achden octobris 1788 voor mij ondergesschreven openbaer notaris in Stevort residerende en in presentie der naer te noemene getuijgen, compareerden personelijck de eersaeme mannen naementlijck Joannes Smets, Christiaen Bex, Henricus Kuijpers, Willem Morren, Giseberthus Van Straelen, Gerard Deckers, Roeland Van de Bos, Petrus Joannes Thijes, Arnold Gorts, Cornelis Hendrickx, Peeter Van Brabant, Henrick De Bruijn, Joannes Michiels, Cornelis Van Rutten, Jan Schoeps, Theodorus Schuermans, Erassemus Hendrickx, Henricus Van Brabant, Joannes Spierkens, Henrick Lahaut, Joannes Plevvoets, Henricus Van Tilt, allen gemeijntenaeren der gemeijnte Tichelerije, dewelcke allen mits desen verclaeren ten ondergesschreven eijnde den eenen door den anderen tegens alsnu te sijn geconvoceert ende alsnu alhier op Tichelerije onder de linde, als seggende te sijn henne gewoonelijcke gemijntens vergaderplaetse, vergadert sijnde, hebben tesaemen gedelibereert over en wegens het borgemeester oft wagenmeesterschap van henne gemeijnte, ende verclaeren soo tesaemen als eenieder van hen int besonder, dat van auts, jae van eenen tijdt immemorieel in gebruijck is geweest dat hennen wagenmeester allen en ieder devoiren raekende de gemeijnte binnen de jurisdictie Tichelerije te doen, gratis moeste doen, ende ook gedaen heeft, sonder de voorsschreven gemeijnte iets daervan te rekenen, alsmede ook dat allen hetgeene aen hennen wagemeeester raekende henne gemeijnte geintimeert oft andersints genotificeert wierde, denselven sulcx aenstonts aen henne gemeijnte moeste kenbaer maken ende ook althoos kenbaer gemaakt heeft, ende noijt anders als voorseijt is in henne gemeijnte geplogten geworden, dan door hennen wagemeeester Hendrick Van Tilt, dewelcke hen van alsulcke publicatie, affictien en notificatie derselve, als tot Wijer aen henne parochiale kercke gedaen is den 24sten augusti nomini, waerbij henne gemeijnte neffens de gemeijnte Wijer geroepen was te vergaderen, alles uijtwijzens deselve publicatie en affictie bij mij notaris berustende, ende door faute van convocatie alsdan doer niemant van henne gemeijnte heeft present geweest, waeruijt gevolgt is dat de regerende dorpmeesters van Wijer sijn genootsaekt geweest van door een publieck act voor mij notaris gepasseert, te protesteren, soo bij hetselven act is uijtgedruckt, ende met copije autentieck desselfs, alsmede autentiecke copije der voorsschreven publicatie, bijden aen den voorsschreven wagemeeester Van Tilt geintimeert ende op de linde tot Tichelerije, als ons door den voorsschreven wagenmeester Van Tilt aangewesen sijnde te sijn de gewoonelijcke affictieplaets hender gemeijnte, geaffigeert, van welck sij gemeijntenaeren alsnu verclaeren tot hennen kennis gekomen te sijn, niet door hennen wagemeeester Van Tilt maer door eenen anderen, en door de publieke affictien, ende mits hennen wagemeeester alsnu pretendeert van alle devoiren binnen de jurisdictie te doen, betaelt te sijn, soo verclaeren de voorsschreven comparanten gemeijntenaeren tesaemen te sijn geconvenieert in voegen en manieren soo volght, te weten:

- 1. Dat sij comparanten gemeijntenaeren onder hen twee mannen sullen inleggen ende daeruijt met de meeste voesen sullen kiezen eenen bequaemen gemeijntenaer tot wagemeeester.*
- 2. Dat denselven gekosen sijnde door de meeste voesen der gemeijntenaeren, den last sal moeten aenveerden, sijnen eed presteren ende getrouwelijck dienen, en gratis binnen de jurisdictie.*
- 3. Dat hij van alles wat tot henne gemeijntens last soude connen comen, deselve gemeijnte door speciale convocatie instantelijck kennis geven sal.*
- 4. Dat hij voor alle noodige vacatien te doen tot St. Truijden, de stadt Herck en allen en idere diergelijcke distantie, en vorders naer proportie derselve, sal meugen rekenen voor ieder thien stuijvers en niet meer, en voor vacatie tot Luijck voor iederen dagh als daertoe nootwendigh sal moeten gebruiken, drie guldens daeghs.*
- 5. Den wagenmeester sal ook moeten inmaenen de reele en personeele inkomsten der voorsschreven gemeijnte, soo ende gelijk deselve reets opgesteld sijn en opgesteld soude connen worden, te weten sal moeten ieder huijsman eens maenen ontrent alderheijligen en St. Andries naestvolgende moet ieder voldaan hebben op pene naer den landrecht.*

6. *Den wagenmeester sal ook het selfste jaer van sijne bedieninge, te weeten op halfmeert, soo bij den thienden artikel vermelt, van sijne ontfangene penningen aen de voorsschreven gemeijntenaeren van Tichelerije, daertoe specialijck geconvoceert zijnde, moeten doen publieke rekeninge, bewijs et reliqua, ende den overschot instantelijck aenden alsdan regerende wagemeeester overtellen.*
7. *Den wagenmeester sal ook moeten responsabel sijn voor alle fauten, schaden en interessen door sijne negligentie veroorsaekt.*
8. *Den wagenmeester sal sijn ook moeten verhoeden dat hij sonder prealabel kennis en consent der voorsschreven gemeijnte geene particuliere nieuwe gebruiken, streckende alleenelijck tot prejuditie van henne gemeijnte, sal laeten invoeren, het waer door wie het ook mochte wesen, oft op wat pretext het ook soude gedaen worden, en in cas sulcx contraventoirlijck aen henne tegenwordige conventie quaeme te geschieden, soo verclaeren deselve van nu als dan, ende dan als nu, te cesseren ende te annulleeren ende deswegens in geene de minste quaede consequentie te willen comen, ten waer het gebruiken, wetten oft beveelen waeren, streckende oft sprekende van het geheel landt, welcke laeste sij verclaeren te accepteren en te observeren voor soo veel sij neffens andere daertoe gehouden sijn.*
9. *Dat bij aldien over en wegens andere voorvallen en punten bij desen niet begrepen, de voorsschreven gemeijntenaeren ende ook hennen wagenmeester hen sullen moeten reguleren ende houden involgens het auwdt herkomen en gebruik hender gemeijnte althoos op het alderprofeijtelijckste voor de voorsschreven gemeijnte te interpreteren.*
10. *Dat alle jaeren op halfmeertdage door de voorsschreven gemeijnte eenen nieuwen wagemeeester sal publikelijck gecosen worden, ende eerst ende vooral dese conventie voorgelesen sijnde, den last sal moeten aenverden, op welcken teijdt den afgaenden wagenmeester ook sal moeten doen prompte rekeninge, bewijes et reliqua van sijne publike penningen, en den overschot terstonts overtellen.*
11. *Dat allen en iedere gemeijntenaeren sullen moeten compareeren soo tot het repareeren der straeten als andersints, op den gestelden tijdt, als hen hetselven door hennen wagenmeester sal aengekondight worden, op verbeurte van iederen dagh eenen gulden ten profeijt der gemeijnte. Ende deses alsnu door mij ondergeschreven notaris in presentie der getuijgen aen de voorsschreven comparanten gemeijntenaeren voorgelesen ende geexpliceert sijnde, sijn allen daer bij gebleven, met belooften van soo tesaemen als van eenieder van hen in 't besonder, en die en wie het lot van wagemeeester nu en in toekomende sal vallen, hen volontairelijck hieraen te onderwerpen, met verbandt, renuntiatie en submissie soo naer recht.*

Ende alsoo hebben de voorsschreven comparanten gemeijntenaeren ingeleijt Joannes Smets en Cornelis Hendrickx, en den keus is gedaen, ende is het lot met de meeste voesen gevallen aen Cornelis Hendrickx, denselven alhier present ende het wagenmeesterschap volontairlijck op den voet soo voor aenverdende en accepterende om te dienen tot halfmeert 1789, annullerende ende wederroepende de voorsschreven comparanten allen en iedere die van iemant anders als doer de voorsschreven comparanten tot wagenmeester soude connen aengesteld sijn oft in toekomende soude aengesteld worden, verclarende niemant in dier qualiteijt als wagemeeester te erkennen als door hen in 't publiek met de meeste voesen gekosen, waerover en alles wesch voorsschreven is de voorsschreven comparanten gemeijntenaeren in mijns notaris handt hebben ieder in het besonder gestipuleert.

Aldus gedaen ende gepasseert op dagh en dato soo voor op Tichelerije onder de linde, als sijnde de gewoonelijcke vergaderplaetse, ter presentie ende overstaen van Franciscus Vanderdonck van Stevort ende Govaert Schurmans van Wijer.

[getekend:]

Joannes Smets

Christiaan Becx hanteeken X seght niet te connen schrijven

X hanteeken Willem Morren

Gisbert Van Straelen

X Girard Deekens hanteeken

hanteeken X van Roelant Vandenbos

Peter Joannes Theijs

hanteeken van X Arnold Goorts

Cornelus Hendrickx

Petrus Van Brabant X hanteeken

Hendreck Debruyn

X hanteeken van Joannes Michiels

X Cornelis Van Rutten

X Jan Schoeps

Theodorus Schurmans

Erasmijns Hendrickx

X Henricus Van Brabant

Jan Spirkens

X Henrick Plevvoets

Franciscus Vanderdonck uti testis

Govaert Schurmans

Quod attestor H. Vanderdonck notarius immatriculatus Leodiensis ad praemissa specialiter requisitus in fidem subscripsit.

Rombout Nijssen

UIT DE OUDE DOOS

Op de binnenkoer van het kasteel van Nieuwerkerken. Foto uit oktober 1931.

De kalfjes lusten het wel, uit Nieuwerkerken (L.)

ERFGOEDSPOT - WANDELING OP DE RADARSITE VAN NIEUWERKERKEN

Dit jaar organiseert Erfgoed Haspengouw geen lezingenreeks, WEL Erfgoedspots. Elke maand bezoeken we een onbekend erfgoedpareltje met een gepassioneerde kenner. Nu was het de beurt aan de 'Radarsite' van Tegelrij - Nieuwerkerken.

Op donderdag 21 maart nam Luc Schepens van Heemkunde Nieuwerkerken ons mee langs de restanten van de Kammhuber-Linie uit WO II.

We wandelden langs de betonnen funderingen van de 'Würzburg-Riese' radar, zoeklichten en 'FlaK Turm'. FlaK is de verkorting van '**FL**ug**Ab**wehr**K**anone'.

De Kammhuber-Linie was een verdedigingsgordel van de Duitse luchtafweer tijdens WO2, die liep langs Denemarken, Noord-Duitsland, Nederland, België, Oost-Frankrijk tot Zwitserland.

De radarsite van Nieuwerkerken, die deel uitmaakte van 'Raum 6' van deze linie, werd gebouwd vanaf einde 1941.

Het was de bedoeling om de Engelse bommenwerpers, die voornamelijk 's nachts het Duitse luchtruim teisterden, op een efficiënte manier te onderscheppen. De Duitse vliegtuigen hadden een basis op het vliegveld van Brustem. De radar-techniek was toen in volle ontwikkeling.

De betonnen fundering van de 'Würzburg-Riese' Radar

HET KASTEEL VAN NIEUWENHOVEN DOOR DE EEUWEN HEEN.

Het landgoed Nieuwenhoven, een van de belangrijkste in de omgeving, ligt in het noorden van Sint-Truiden, ten oosten van de gemeente Nieuwerkerken.

10de Eeuw. De historiek van Nieuwenhoven is verbonden met de abdij van Sint-Truiden, omdat het één van de vele bezittingen was. Wanneer de abdij de oudste kern van domein Nieuwenhoven verwierf, is onduidelijk. Ofwel bezat de abdij al vroeg (7de -12de eeuw) gronden bij het huidige Nieuwenhoven ofwel werden de gronden en het hof later (12de eeuw) aan de abdij overgedragen. Sommige publicaties vermelden dat het Nieuwenhovenbos, in de 10de eeuw Bruderholt genoemd, door Bertha van Vlaanderen aan de abdij zou zijn geschonken. Dit wordt door andere bronnen tegengesproken.

13de Eeuw. Abt Adam van Ordingen (1297-1330) verbouwde het tot speelhof van de abt. Zo beschikte de abdij over een nieuw buiten- en rustverblijf, een herstellingsoord voor zieke en vermoeide oude kloosterlingen. In 1328 verbleef de prins-bisschop van Luik gedurende enkele dagen op Nieuwenhoven. Dit wijst erop dat de accommodatie toch van een hoog niveau moet geweest zijn.

Kasteel in Neotudorstijl gezien vanaf de zuidelijke inrit na 1862

Kaart met de voornaamste onderdelen van het domein van Nieuwenhoven

14de Eeuw. De benaming 'Nieuwenhoven' zou gebaseerd zijn op 'Nieuwe Hof', verwijzend naar het buitenhuis. De oudste vermelding waarin het toponiem 'Nieuwenhoven' voorkwam was een akte in verband met een plundering van het hof 'Nieuwenhoven' uit het jaar 1305. Na deze plundering werd het buitenhuis versterkt en in 1340 gerestaureerd door abt Amelius van Schoonvorst (1330-1350). In 1330 werd het eerste kasteel gebouwd en een tiendenschuur. Er werden nog gronden bij aangekocht.

In de jaren 1346 tot 1385 heerste in Sint-Truiden de builenpest en zijn veel mensen gestorven. De monniken zijn gevlucht naar Nieuwenhoven waar ze samen de boerderij uitbaten.

15de Eeuw. In 1491 werd de term 'Kasteel' voor de eerste keer gebruikt in een pachtcontract met Henri Goes. Het landbouwbedrijf dat bij het buitenhuis hoorde werd in 1492 vernietigd en heropgebouwd.

16de Eeuw. Er werd omgeschakeld van gemengde teelt naar veeteelt. Abt Willem van Brussel zorgde voor een nieuwbouw en bouwde een muur rond het domein. Abt Christof de Blocquery (1558-1568) verfraaide het verblijf met nieuwe bouwwerken. Onder het bewind van abt Jozef Leonard Betten (1566-1607) vond de grootste storm van de eeuw plaats. Ganse bonders bossen en huizen zijn toen verloren gegaan, doch op enkele jaren tijd herstelde zich alles zonder menselijke ingrepen.

17de Eeuw. De Sint-Trudoabdij bezat toen 430 ha grond bij Nieuwenhoven, waarvan 259 ha bos. Abt Hubert Germeys (1612-1638) herbouwt de vakwerk hoeve in baksteen, het woonhuis in 1617, het poorthuis en de langschoor in 1623. Het kasteel was L-vormig aan de oostzijde en de hoeve U-vormig aan de westzijde. Kasteel en hoeve worden een geheel.

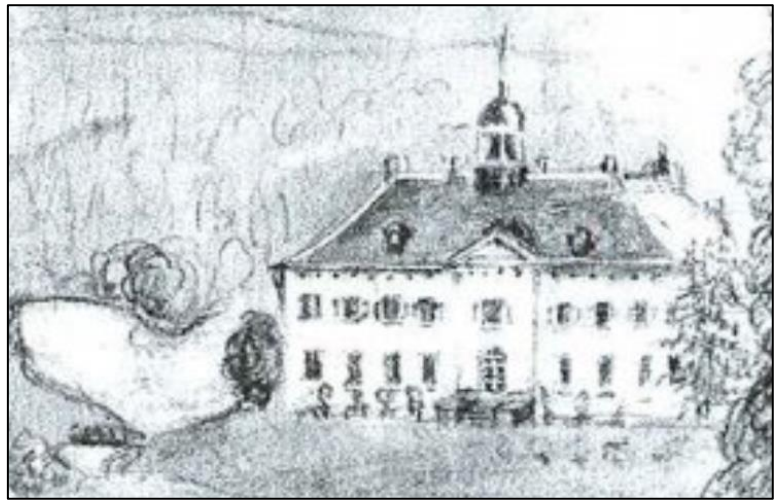

Kasteel op het einde van de 17de eeuw, met binnenkoer, hoeve, boomgaarden, paden en vijvers.

18de Eeuw. Abt Jozef van Herck (1751-1780) verbouwt grondig naar de smaak van de tijd. Hij bouwt ook een kapel. Na de inlijving van het prinsbisdom Luik bij de Franse republiek werd Nieuwenhoven genationaliseerd. De laatste abt Eucherius Knaepen (1791-1795) wordt verdreven. In 1797 koopt een ex-religieuze Anna Barbara Hella uit Hoei het domein. Hierna zal het domein gedurende drie generaties in vrouwelijke lijn worden doorgegeven.

*Kasteelhoeve en kasteel van Nieuwenhoven.
Ferraris kaart (rond 1771)*

*Potloodtekening van het kasteel,
vóór de aanpassing naar Tudor stijl*

19de Eeuw. In 1804 komt het domein in handen van Maximilien-François Niesse, gehuwd met Jeanne Massion. Hun dochter Symphorosa huwt met generaal Etienne-Jacques Travers.

In 1833 huwt dochter Laure Françoise Travers (°1813 +1895) met de Engelsman Charles Whettnall (°1811 Londen +1882 Sint-Truiden), die in de Belgische adelstand werd opgenomen als Baron. Vanaf 1861 tot 1868 werd het kasteel en de dienstvleugels herbouwd in de Tudorstijl, de Engelse laatgotiek. Het ontwerp was van architect Isidoor Gérard. De bestaande dienstgebouwen werden toen pittoresk aangekleed met schermgevels. Het kasteel werd in de diepte en lengte vergroot met vier hoge torens onder koepelvormige daken met topversiering, neogotische nissen en omlijstingen aan vensters en deuren. Aan de oostgevel werd een terras aangelegd met een trap naar het park.

Er werd ook een nieuwe vleugel aan het koetshuis, dwars op de binnenkoer gebouwd, zodat er van op het kasteel geen zicht meer was op de mesthoop van de kasteelhoeve.

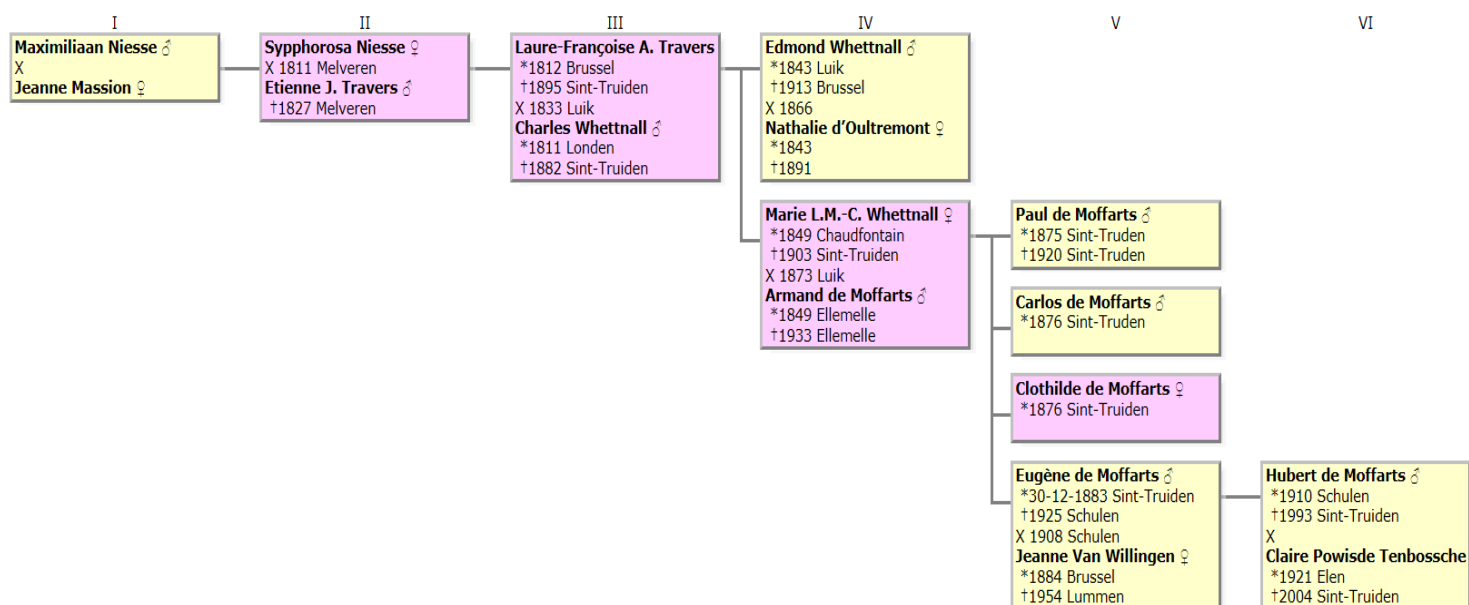
Begin van de 19de eeuw evolueerde het kasteeldomein van geometrische aanleg naar vroeg landschappelijke stijl als 'Engels' park, daarna tussen 1860 en 1868 herzien als landschappelijke stijl met riant karakter.

Kenmerkend voor de landschappelijke stijl zijn de golvende grasvelden, solitairen, geïsoleerde bomengroepen, bochtige paden en wandelwegen. Dit in tegenstelling tot het strakke geometrische lijnenspel dat er eerder was. De vijvers werden ook op dezelfde manier aangepast. Naast het kasteel, onder een tumulus ligt nog een overblijfsel van een vroegere ijskelder. Het ijs van de vijvers tijdens de wintermaanden werd het ganse jaar gebruikt om te koelen.

Aan de rand van het grondgebied werden rond 1870 een viertal diensthuizen in Engelse landstijl gebouwd. In deze huizen werden meestal halve ruwe boomstammen als versiering gebruikt. Het gaat hier over het boswachtershuis (nu bezoekers-centrum), de 'Kleine Winning', Moeder Lambik en het koetsiershuis aan de steenweg. Het bezoekerscentrum en Moeder Lambik zijn nu nog in die stijl. *Zie verder meer hierover.*

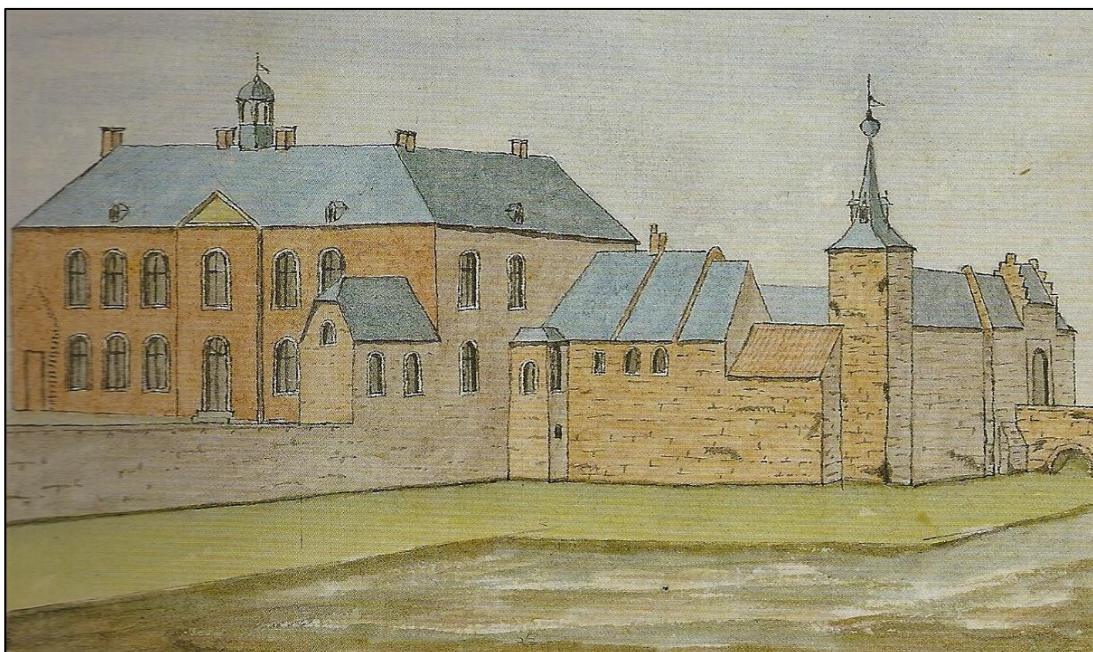
Kadaster schets (1868) en foto van de gebouwen, toen in Tudor-stijl.

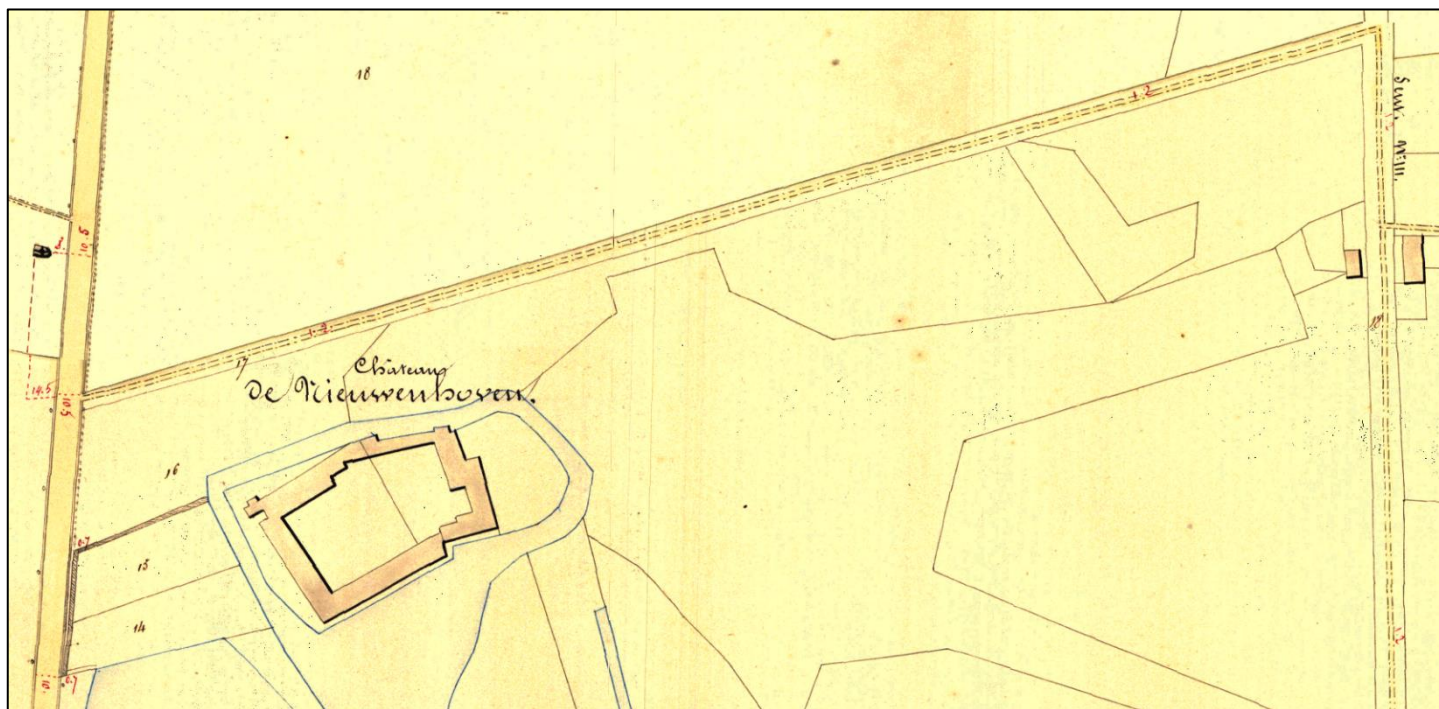
Stamboom (vereenvoudigd) van de families Niese, Travers, Whettnall en de Moffarts

Foto van ± 1868 : de familie Charles Whettnall. 1 Charles Whettnall, 2 Eugène de Moffarts, 3 Laure Travers, 4 Marguerite Whettnall, 5 Raymond Cornet, 6 Armand de Moffarts, 7 Marie-Louise Whettnall, 8 Edmond Whettnall, kinderen van Armand: 9 Clothilde de Moffarts, 10 Carlos de Moffarts, 11 Paul de Moffarts

Kasteel van Nieuwenhoven (Aquarel van Philippe de Corswarem)
Getekend rond 1800. Bemerkt de hoektoren en de kapel.

Atlas van de buurtwegen van 1844. Bemerkt de kapel (richting Dries linksboven), de ommuurde moestuin, en de grachten. Rechts, naast Sentier n° 111 stonden toen 2 gebouwen.

In 1878 werd er ook een nieuwe toegangsweg vanaf de Hasseltse steenweg aangelegd. Dit had voor gevolg dat het boerenbedrijf en het kasteel gescheiden werden. Voorheen was er alleen de L-vormige inrit aan de Engelbamp.

In de tweede helft van de 19de eeuw werd er ook een kapel gebouwd in neogotische stijl aan de overzijde van de straat naast de veldweg richting Dries.

Edmond, de zoon van Charles, liet ook zijn sporen na op het domein. Hij was senator, provincieraadslid en burgemeester van Nieuwerkerken.

In 1873 huwt de dochter van Charles Wettnall, Marie-Louise (°1849 +1902), met Armand de Moffarts (°1849 +1933). Alzo belandde het domein bij de familie de Moffarts.

De familie Chabot huurt de kasteelhoeve van 1883 tot 1958. Eerst Victor Chabot, die 100 jaar werd in 1941, en daarna Ferdinand en diens zoon Paul.

20ste Eeuw. In januari 1932 brand de hoofdvleugel van het kasteel volledig af.

In de krant van toen lezen we het volgende:

De brand moet ontstaan zijn in één der schouwen, zich bevindend in een toren van het kasteel. Een gemakkelijke prooi vindend in de houten dakbetimmering nam het vuur een zeer snelle uitbreiding, zoodat weldra het gansch gebouw in lichte-laaie stond. De brandweeren van St-Truiden en Hasselt snelden ter plaatse van de ramp, maar konden niet beletten dat het prachtige kasteel, één der merkwaardigheden uit de omgeving van St-Truiden, totaal uitbrandde, met zijn kostlijken inboedel van meubelen, kunststukken en allerhande kostbaarheden. Van het eigenlijk kasteel bleef niet meer over dan beroekte muren, waarachter brandend en smeulend puin te ontwaren valt. De schade is aanzienlijk en loopt in de miljoenen. Zij is, naar het schijnt, slechts voor een geringe waarde door verzekering gedekt. Vele nieuwsgierigen spoeden zich naar de plaats van het onheil, waar de aanblik van het afgebrand prachtgebouw meewarig aandoet.

Een jaar later in 1933 sterft de hoogbejaarde Armand de Moffarts. De hoofdvleugel werd later in vereenvoudigde vorm heropgebouwd volgens de aquarel van Philippe de Corswarem, maar met toevoeging van de bijkomende zuidelijke polygonale hoektoren.

Na Baron Armand de Moffarts kwam het beheer in handen van zijn zoon Eugène de Moffarts en bij diens overlijden in 1925 nam diens weduwe Jeanne van Willingen de fakkel over.

In 1950 erft Hubert, de zoon van Eugène, het domein. Hij huwde met Claire Powis de Tenbossche. Hubert stierf in 1993. In 1972 verkoopt de barones de bossen en landerijen aan de provincie Limburg, nu 'Provinciaal Domein Nieuwenhoven'.

De familie Castermans pachtte de kasteelhoeve van 1959 tot 2000.

21ste Eeuw. In 2007 wordt het kasteel en de vijvers aangekocht door Jeanne Hogenboom. De bedoeling is om er een breed activiteitencentrum uit te bouwen waar mensen kunnen wonen, werken en recreëren.

Diensthuisen aan de rand van het grondgebied van Nieuwenhoven.

Op de kaart van bladzijde 2 kan je de locatie van deze huizen zien.

Het boswachtershuis.

De eerste bewoner van het boswachtershuis, toen midden in het Galgenbos, was Pierre Nijs (°1810 +1882). Twee zonen van Pierre kwamen ook in dienst van de baron. Isidoor (°1860 +1950) werd jachtopziener en Jean (°1856) werd de eerste rentmeester van Nieuwenhoven.

- Na Isidoor werd Isidoor Smits van Runkst jachtopziener tot 1947, en daarna Nicolas Wissels tot in 1987.
- Remi Vavedin, schoonzoon van Jean, (°1901 +1979) werd de tweede rentmeester. Hij stond in voor het bosbeheer en opvolging van de werklieden.

Moeder Lambik.

De eerste bewoner was Louis Langenaeken, schrijnwerker bij de baron. Twee generaties later hield Eufrasie Langenaeken hier al café. In 1932 kwam het echtpaar Ida Sidonia Vandenbussche en Louis Coenen hier wonen. Vanaf toen noemt het café 'Moeder Lambik', zo genoemd omwille van de geuze Lambik, die de uit het Brusselse afkomstige Ida er schonk. In 1960, na de dood van Ida baatte de zoon Achille het café verder uit tot het jaar 2000.

De kleine winning.

Rond 1870 werd er een eenvoudig woonhuis gebouwd. In 1906 werd het woonhuis vergroot en een koestal met hooizolder bijgebouwd. De eerste huurders waren Victor Deplet, en daarna zijn zoon Charles. In 1916 kwam Ferdinand Chabot, zoon van Victor, die op de kasteelhoeve woonde. Daarna kwamen Arthur Vandenborne in 1935, Louis Vanrusselt in 1937 en daarna diens zoon Laurent. In 1970 kocht Laurent de hoeve van André de Moffarts (broer van Hubert). In 1991, na de dood van Laurent, werd de hoeve verkocht aan Gerard Hellings en Gilberte Vanderlooy afkomstig van Alken.

Het koetsiershuis of strooien huis.

In 1878 gebouwd aan de inrit aan de Hasseltsesteenweg. In 1922 kwam Felix Pulinx hier wonen nadat de koets werd vervangen door de auto, gevolgd door François Deveux.

*Kasteel Nieuwenhoven – Toestand anno 2000 – Met aanduiding bouw- of renovatiejaar.
Het kasteel in Neotudorstijl dat in 1932 is afgebrand is gearceerd weergegeven.*

Huidige toestand van de oostvleugel en gedeelte van de noordvleugel vanaf de binnenkoer

INFOHEEMKUNDE NIEUWERKERKEN

www.heemkunde-nieuwerkerken.be

Tweemaandelijks informatieblad van Heemkunde Nieuwerkerken
15de Jaargang – September – Oktober 2019

Redactie- en coördinatieadres:
Valère Grauwels, Molenstraat 9, 3850 Nieuwerkerken

ISSN 2295-3531

HET AMANDINAHUIS

Impressie over de evolutie van de bouw van een hoeveke.

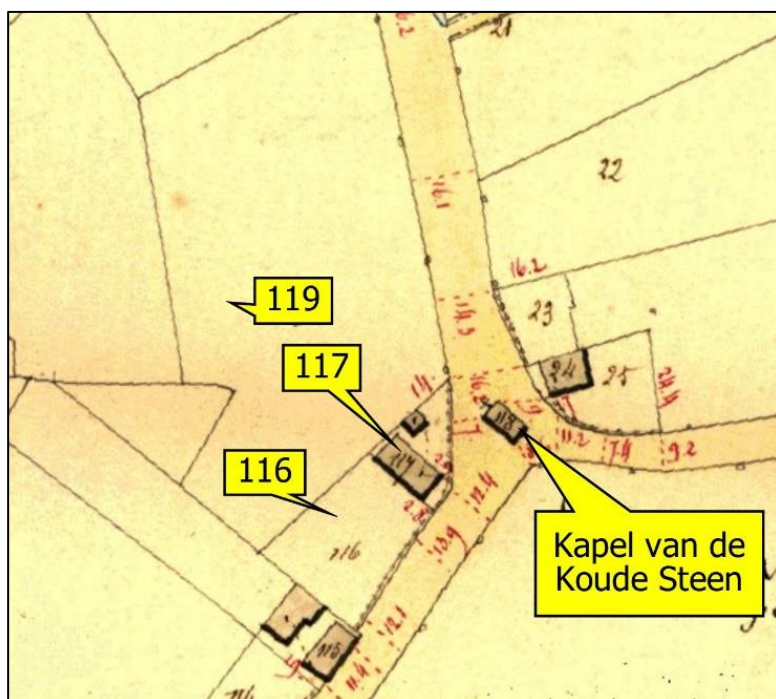
We gaan eens een paar stappen buiten onze gemeente zetten om eens te kijken naar het bekendste huis van Schakkebroek, namelijk het Amandina geboortehuis (en museum), mogelijk slechts een paar honderd stappen in het verlengde van de Verlaerstraat, in Wijer.

Huidige toestand van het Amandinahuis.

Het was en is nog een oud hoeveke van vóór 1840 dat na verschillende aanpassingen in de loop der jaren geworden is wat men nu ziet. Het hoeveke stond in de Atlas der Buurtwegen van 1845 op naam van Melchior Goossens, die drie kinderen had, waaronder Petronella Goossens, die later trouwde met Pieter Johannes Thijs.

Onze stap buiten de gemeentegrenzen van het huidige Nieuwerkerken is zéker ook verantwoord omwille van het feit dat Gorsem-Schelfheide en Wijer de latere bewoners leverden die de grootouders en ouders van de H. Amandina zouden worden. Ik vermeld hiertussen ook nog dat Schakkebroek vóór 1909 geen kerk had én dat borelingen nogal eens voorkwamen in de parochieregisters van Wijer.

Er woonde dus een familie Thijs Herman-Maris Johanna Maria (afkomstig van Schulte) tegenover de Kapel van de Koude Steen (aan 't Moleken). De nummers 116 en 117 (huis en tuin) en 119 (land) op het kaartje! Het huis moet ongeveer gestaan hebben waar achteraf Pol Vanstraelen gewoond heeft en waar nu een paar moderne huizen staan.

Deze Herman Thijs had 3 kinderen: Guillaume (°1800 HdS en +na 1845 Wijer), Petrus Johannes (°1802 Schulte en +1848 Schakkebroek) en Henricus (°1811 HdS en +1889 Stevoort).

Petrus Johannes was 3 maal getrouwd maar zijn tweede huwelijk was in 1833 met Petronella Goossens (°1812 Schakkebroek

en +1836 Nieuwerkerken). Door dat huwelijk was dus het kleine hoeveke in bezit van de familie Thijs gekomen is in 1855.

Dat koppel had slechts 2 kinderen aangezien Petronella al stierf bij de geboorte van haar tweede kind op nauwelijks 24 jarige leeftijd. Dát laatste kindje was Maria Agnes Thijs, de moeder van Amandina (°1836 Nieuwerkerken en +1878 Schakkebroek). Maria Agnes huwde met Cornelius Jeuris (°1830 Nieuwerkerken en +3-5-1892 St-Truiden) van Gorsem-Schelfheide en ze kregen samen 7 kinderen waaronder Paulina die als zesde kind geboren is op 28-12-1872.

Een broer van Petrus Johannes, Henricus, trouwde met Vantilt Regina en een dochter van dat paar was Veronica Thijs! Zij trouwde met Leo Adons (Stevoort). Vier van hun zonen werden minderbroeder missionaris! Twee stierven in China ook de marteldood (Julianus in 1922 en Marinus in 1931). De 2 anderen, Hubertus en Eliseus waren in 1950 nog werkzaam in China.

Voor die 4 broers is er een monument opgericht in Runkst op het Sint Hubertusplein. Deze familie Thijs-Vantilt heeft nog gewoond in Wijer tegenover de kerk in het huis waar later Jef Jamar gewoond heeft en nú Hugo Willems.

Een ander aanknopingspunt met Nieuwerkerken is het boek geschreven door pater Fidelis Vrijdaghs, ook missionaris in China, over het leven van de H. Amandina, waaruit ik een deel van bovenstaande informatie gehaald heb.

Het bakhuis, de varkensstallen en WC (huiske).

Bouwgeschiedenis van het Amandinahuis van het ontstaan tot heden.

Een huis leeft mee met zijn inwoners. Zij waarderen het op of laten het verkommeren. Voor het Amandinahuis in Schakkebroek was dat zeker het eerste!

Oorspronkelijk, en dat was vóór 1840, was het Amandinahuis veel kleiner dan het nu is. Het staat kadastraal vermeld in de Atlas der Buurtwegen als eigendom van Melchior Goossens (landbouwer) op Terbermen zoals dat deel van het gehucht of waeghen van Schakkebroek toen heette. In 1855 ging de boerderij door erfenis over in bezit van Maria Agnes Thijs (1836-1878), zijn kleindochter. Zij huwde met Cornelius Jeuris van Nieuwerkerken en ze werden nadien de ouders van de H. Amandina. In 1893 werd Lambert Mommen-Maris de nieuwe eigenaar en bewoner. Van 1937 tot 1954 woonde er zijn zoon Leonard en zijn vrouw N. Grauwels.

In de schets uit het kadasterarchief is de verandering te zien die het boerderijtje ondergaan heeft vanaf 1840.

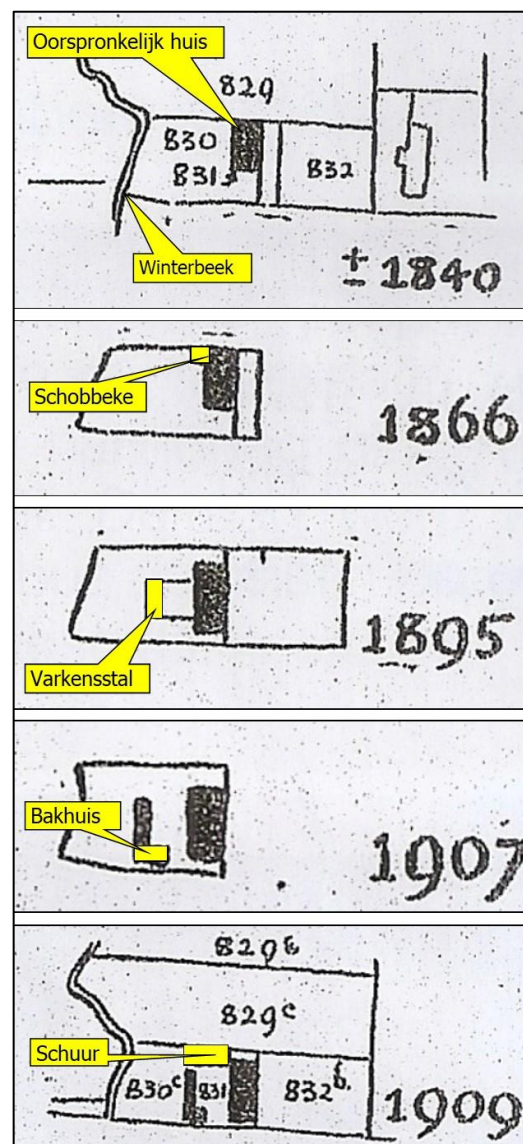
Van 1840 tot 1866 was het Amandinahuis een langgevelig gebouwtje (vakken b tot g van de platte grond).

In 1866 werd er een klein 'schobbeke' (of afdak) aan gebouwd. In 1895 werd de woning verlengd naar de straatzijde toe en werden de varkensstallen gebouwd door Lambert Mommen. Deze Lambert Mommen veranderde het vroegere woonhuis in stallen, de 'Schuurnere' en de koestal in woonvertrekken waar dan nog een kamer met kelder werd toegevoegd (vakken h en i).

Achteraan (vak a) bouwde Mommen het 'klein taske'. Op het schetsje zien we in 1907 het bakhuis naast de "Invaart". Tenslotte kwam in 1909 de schuur erbij.

Dat een huis leeft zien we hier dus duidelijk. Naargelang de boerderij groter werd en de mensen geld hadden, werd eraan gewerkt. Zo werden bijvoorbeeld in 1895 de varkensstallen gebouwd met bijbehorend een varkensboogaard. Dit was noodzakelijk omdat de varkensteelt aan belang gewonnen had in de streek maar ook in het algemeen.

Vroeger betrad men het huis via de Schuurnere (dit is de dorsvloer) met rechts een deur naar de koestal. Daarachter lag 't Klein Taske. Via de Schuurnere bereikte men ook de groentetuin met waterput. Tegen de delen 7 en 6 was er een strogevel, geen pannengevel zoals nu. Toen Mommen langs die kant uitbreidde (1895) en h en i bijbouwde (kelder en kelderkamer) werd de strogevel trouwens verwijderd. Later werden aan de straatzijde de pannen tegen de nieuwe gevel geplaatst. In de tijd van Amandina was er dus weinig plaats voor zoveel inwoners (de ouders en zeven kinderen, één kind was gestorven). Op het gelijkvloers was er dus alléén de kamer als slaapvertrek, zodat er op zolder ook nog wel iemand zal geslapen hebben.

Kadasterschetsen vanaf 1840, met aanduiding van het toen bijgebouwde deel.

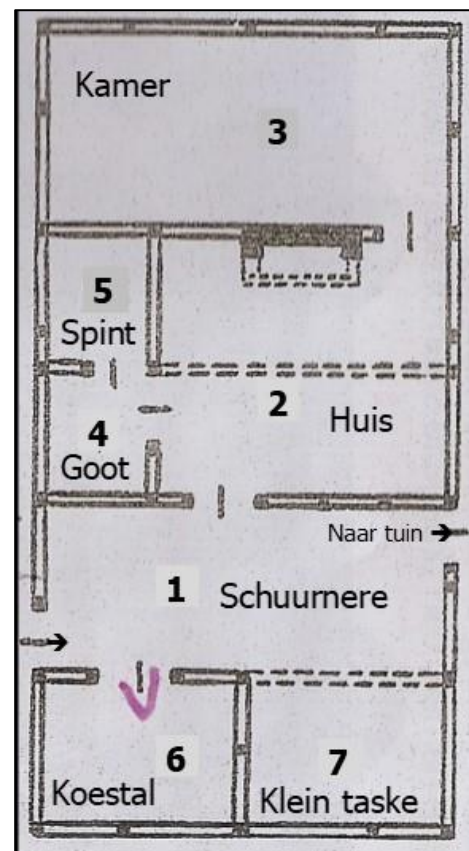
Toen in 1954 het geboortehuis van de H. Amandina (toen nog Zalige Amandina) ging gerestaureerd worden werd de hulp ingeroepen van de heer Weyns, conservator van het Openluchtmuseum van Bokrijk. Tot dan was het Amandinahuis bewoond door Leonard Mommen en zijn gezin. Die verkocht het Amandinahuis aan pastoor Appermans. Pastoor Appermans liet voor hem recht tegenover een nieuwe stenen boerderij bouwen, waar het gezin Mommen kon intrekken en zo kwam het geboortehuis van Amandina vrij voor restauratie en zou worden ingericht als museum.

Toch bleef het gedeeltelijk bewoond door een gezin dat een conciërge-functie waarnam.

Bij de restauratie of omvorming tot museum moest de schuur een kapel worden. De binnenkant van de kapel werd zo oorspronkelijk mogelijk behouden. Dit wil zeggen de kepers en panlatten bleven zichtbaar en de pannen werden gedicht met "wijpen". Ook het balkwerk in de muren werd in zijn oorspronkelijke staat gelaten. De ramen die erin aangebracht moesten worden, moesten aan de achterzijde komen omdat men het "oude" uitzicht rond de binnenplaats wilde behouden.

Nu merken wij hier wel op dat in de loop der jaren (na 1970) platen tegen het plafond geplaatst werden met isolatie omwille van energiebesparende maatregelen, daar men in de kapel meerdere malen per week de mis opdraagt in plaats van in de parochiekerk.

Het museum(ke) was de vroegere woonkamer, die ooit werd omgevormd tot koestal. Zie aanduiding op plattegrond blz. 5.

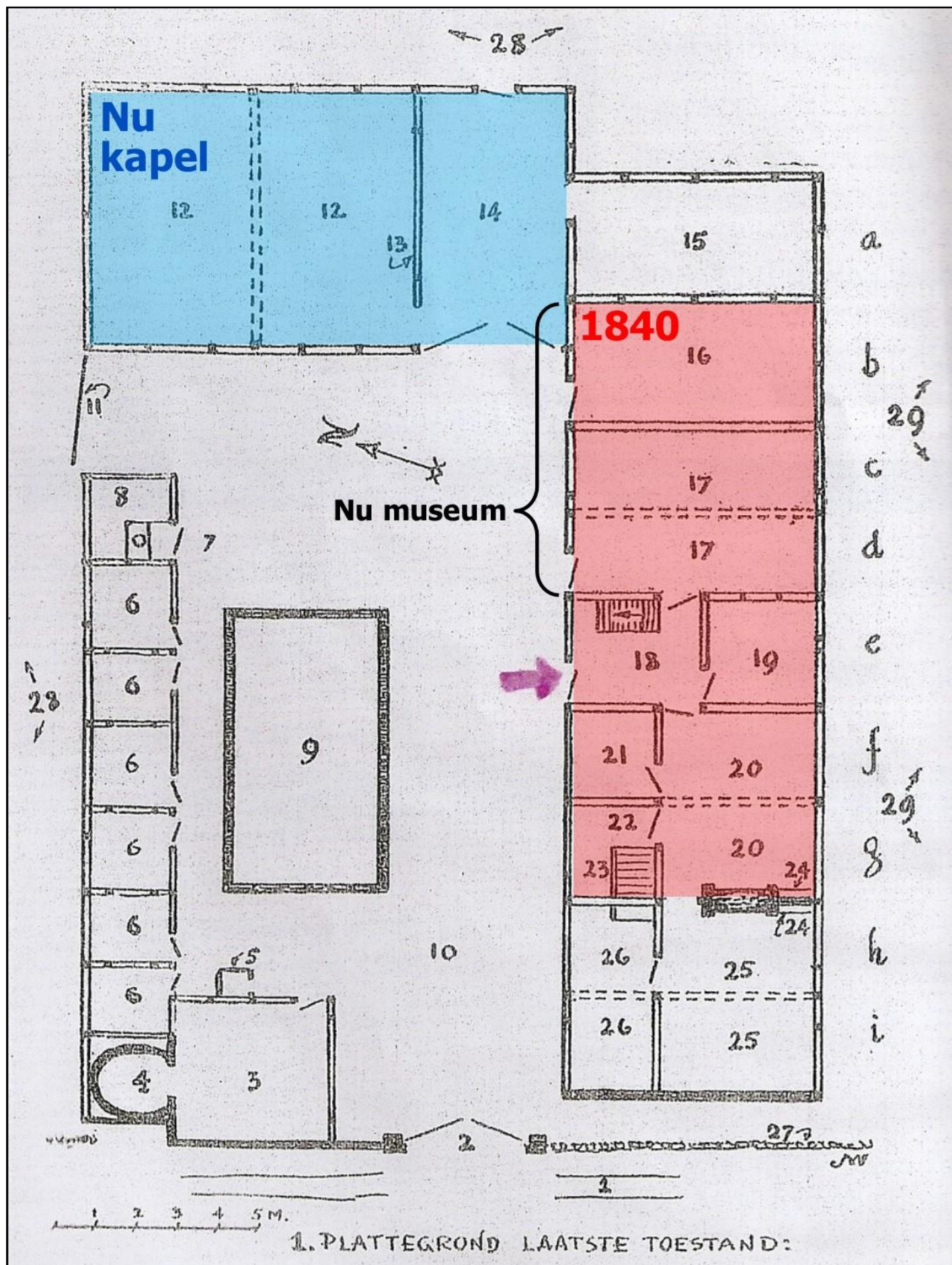

Oorspronkelijke woning 1840, zie aanduiding op plattegrond blz. 5.

Legende "Plattegrond laatse toestand".

1. Gracht
2. Envoat (invaart) met poo(r)t en posten
3. Bakkes (bakhuis)
4. Hoven (oven)
5. Hondskot
6. Verkesstallen
7. Huiske (sekreet)
8. Zijkkuil (aal- en beerput)
9. Mestkuil
10. Mesthof
11. Goar (Gaar)
12. Grote tast» (graanberging)
13. Nerewendje (nerewandje)
14. Schuurnere (dorsvloer), met schuurpoort en achterdeur
- 12-14. Schuur

15. Kleine tast
16. Pjaadsstal (paardestal)
17. Kouwstal (koestal)
18. Vèrhuis (voorhuis)
19. Patattekamer
20. Huis
21. Sloapkemerke
22. Goat (goot)
23. Kalderdeur (kelderval)
24. Moerschaap (muurschap of -kast)
25. Kamer
26. Kalder en kalderkemerke
27. Djo(r)nhoag (doornhaag)
28. Verkensboomgaard
29. Hof

Plattegrond (laatste toestand),
met aanduiding van oorspronkelijke woning van 1840 en de ligging van de kapel.

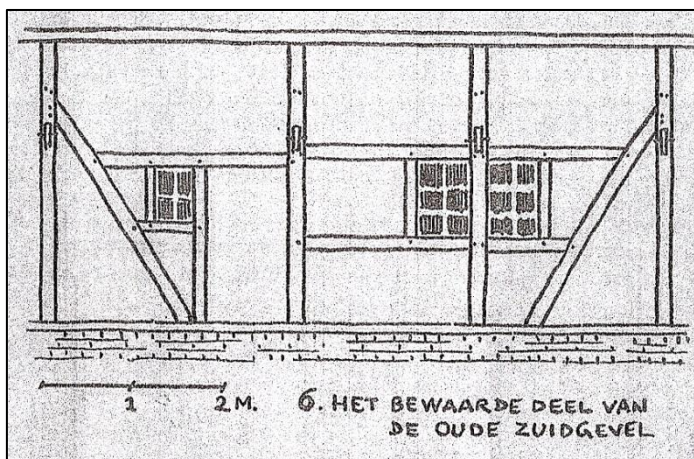
De informatie in dit artikel werd gehaald uit de studie "Het Amandinahuis te Schakkebroek" geschreven door Dr. Jozef Weyns (toenmalig conservator van Bokrijk) ter gelegenheid van de omvorming van het Amandinahuis tot museum. Merk hierbij op, de typische dialectische weergave van de verschillende delen, die ons zo vertrouwd in de oren klinkt. Hiermee werd een reeks publicaties ingezet, uitgaande van het Openluchtmuseum en daarom "Bokrijkse Berichten" genoemd. Het volledige artikel kan worden opgevraagd in de bibliotheek (bibliotheek@herk-de-stad.be).

Kamer van de ouderlijke woonst (Amandinamuseum).

De deuren van de kleine tast, paardenstal en koestal. Plattegrond nrs 15,16 en 17.

Schets van het bewaarde deel van de zuidgevel.

Huidige toestand van dit deel van de zuidgevel.

NIEUW LEVEN VOOR OUDE KRUISEN

Kerkhoven en begraafplaatsen, oorden van stilte en bezinning zijn bedoeld om de herinnering aan verloren geliefden te bewaren. De Poolse dichteres Wyzsawa Szymborska citeert in haar dichtbundel 'Einde en Begin': "De eeuwigheid van doden duurt zolang de herinnering hun eer bewijst." (Wikipedia).

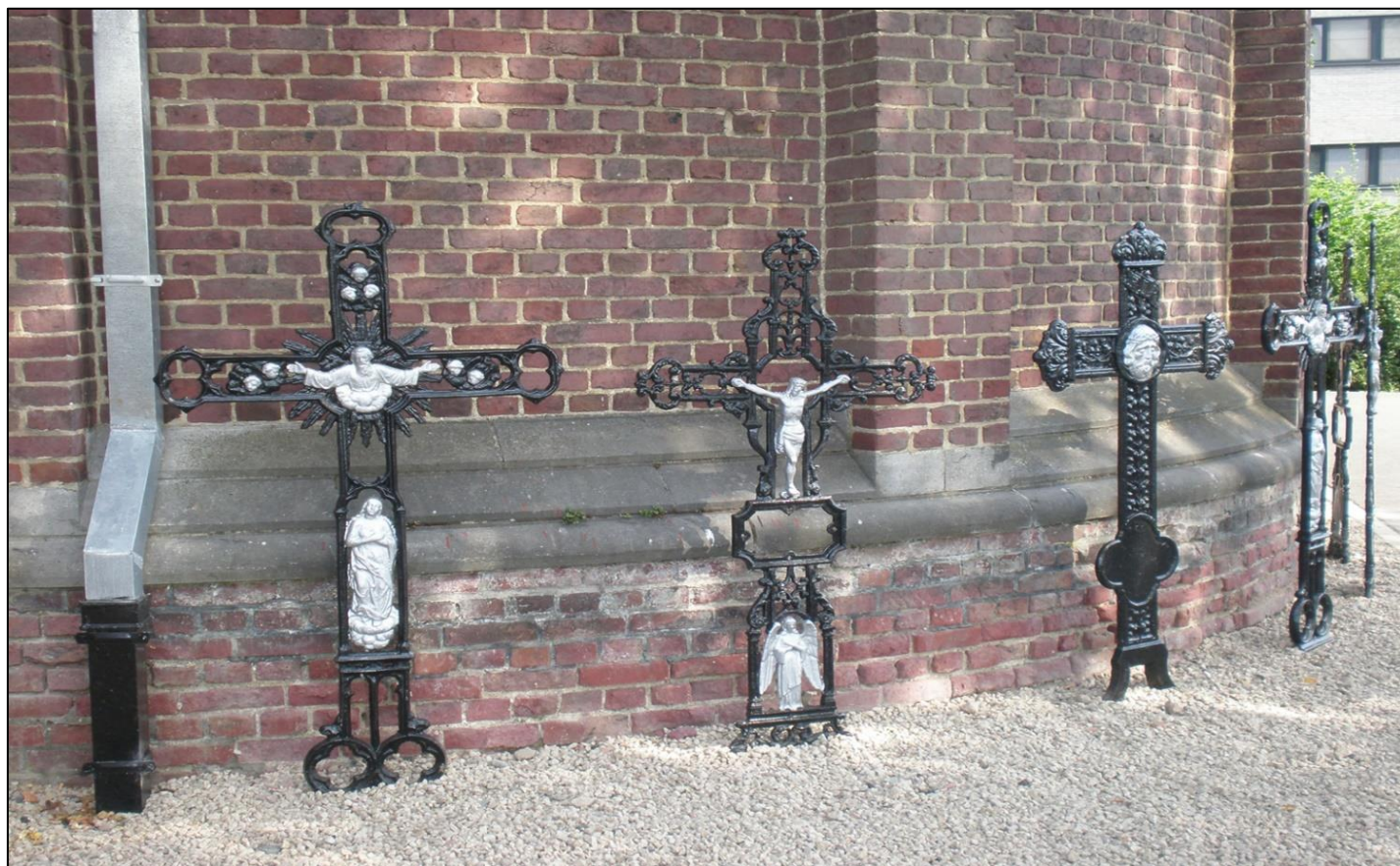
De zichtbare herinnering op kerkhoven en begraafplaatsen uit zich in de vorm van grafattributen en grafzerken, soms monumentaal, vervaardigd door vaklui die generaties lang de knepen van het vak van vader op zoon doorgaven. Door de invloed van een bloeiende metaalindustrie waren gietijzeren kruisen in de periode halverwege de 18e en 19e eeuw populair, vervaardigd door vaklui, kunstenaars in hun vak, tonen zij een grote variëteit aan Bijbelse symbolen.

Heemkunde Nieuwerkerken wil graag in samenwerking met de gemeentelijke overheid, E.H. Agnignon en de kerkfabriek werken aan een project tot behoud van funerair erfgoed, nl de inrichting van een lapidarium, een verzameling van kerkhof-attributen. Het woord is afgeleid van het Latijnse "Lapis" wat steen betekent.

Een eerste stap is reeds gezet door de plaatsing van grafkruisen, behouden van verlopen en niet verlengde concessies, na een voorafgaandelijke prachtig uitgevoerde restauratie door de gemeentelijke technische dienst.

Heemkunde Nieuwerkerken ontvangt in dank grafornameanten afkomstig van kerkhoven en begraafplaatsen uit de vier deelgemeenten. Info : 0499 735674 of heemkunde.nwk@telenet.be

Eddy Cox

Graag nodigen wij u uit op de 16de Genealogische Ontmoetingsdag Limburg van de
Kon. Ver. Familiekunde Vlaanderen – Prov. Limburg vzw.

Op zondag 13 oktober 2019 van 11:00 tot 17:00 uur

in het triclinium van het Gallo-Romeins museum, Kielenstraat 15 te Tongeren

in samenwerking met volgende standhouders:

- Uit België: Kon. Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Tongeren, Stadsarchief Tongeren, PRO-GEN gebruikersgroep Limburg, Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Riemst, Heemkundige Kring Nieuwerkerken en de Heemkundige Kring Landrada Munsterbilzen met Falerisch Onderzoek.
- Genealogische computerbestanden van Mathieu Kunnen en Patrick Vanoppen.
- Nederland: Stichting Edmond Delhougne Roermond, Kon. Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap sectie Genealogie, Nederlandse Genealogische Vereniging afdeling Zuid-Limburg.
- Een heraldische stand van René Vroomen voor KVFVL (BE) – KLGOG (NL) – NGV (NL).

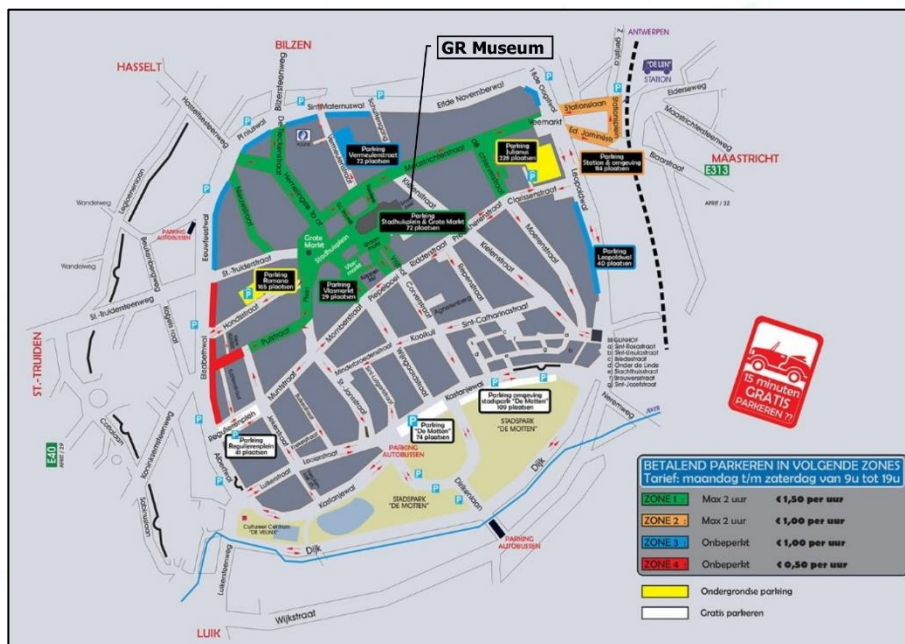
Tevens zal omstreeks 14:00 uur de huldiging en uitreiking plaatsvinden in het auditorium aldaar van de Edmond Delhougne penning aan dhr. Piet Severijns uit Tongeren, door:

Stichting Edmond Delhougne, Instituut voor genealogie en streekgeschiedenis

De "Edmond Delhougne penning" is bestemd voor een persoon, die een bijzondere bijdrage heeft geleverd aan de ontwikkeling en de promotie van de genealogie binnen het gebied van de Nederlandse- en/of Belgische provincie Limburg.

Gratis toegang – wel aanmelden aan balie - Gratis parkeren in witte zones op zondag in Tongeren, zie schets:

ZO GING DAT IN WIJER IN 1792: DE VERPACHTING VAN DE GEMEENTELIJKE BELASTINGEN

Rombout Nijssen

In de zeventiende en achttiende eeuw, in de periode voordat ons land in 1795-1796 bij de Franse Republiek werd gevoegd, werden onze dorpen niet bestuurd door een gemeenteraad, schepenen en een burgemeester, maar door de vergadering van de gezinshoofden. Jaarlijks, op een voor ieder dorp apart vastgestelde dag, kwamen de hoofden van de huishoudens bijeen om de uitgaven te bespreken waar het dorp voor stond. In de meeste gevallen ging dat over het onderhoud van wegen en beken, het loon van de onderwijzer, het loon van de gemeentelijke varkenshoeder, een bijwedde voor de kapelaan, en vooral de renten of intrest op de leningen die in de voorgaande jaren waren aangegaan. Op die manier werd berekend hoeveel inkomsten de gemeente zou moeten hebben om die uitgaven te kunnen betalen.

Vervolgens werd beslist waar men die inkomsten vandaan zou halen. Meestal werden er daarvoor drie belastingen geheven. Een eerste belasting was een belasting per hoofd of per huishouden. Een tweede belasting was een belasting op de rijkdom, die werd gemeten aan de hand van het aantal dieren dat men bezat: per paard, per rund, per varken, per schaap, per geit, enzovoort werd er een belastingbedrag vastgesteld. De derde en belangrijkste belasting was die op het grondgebruik. Van alle belastingen bracht deze veruit het meeste op. Een van de redenen dat vooral het grondgebruik belast werd, was dat men op die manier ook mensen van buiten het dorp kon doen meebetalen aan de gemeentelijke belastingen. In Wijer bijvoorbeeld, hadden immers ook mensen van Kozen, Schakkebroek, Stevoort en elders grond in gebruik.

Nadat was afgesproken hoeveel en welke belastingen geheven zouden worden, werden er twee dorpsmeesters of burgemeesters gekozen. Hun taak bestond er in die belastingen te innen, en met de opbrengst ervan de uitgaven van de gemeente te betalen. Na een jaar moesten die dorpsmeesters op een nieuwe vergadering van de hoofden van de huishoudens rekenschap afleggen over hun beheer. Dan werden de belastingen voor het nieuwe jaar vastgesteld, en werden er twee nieuwe dorpsmeesters aangesteld. In de meeste dorpen werden de beide dorpsmeesters door de inwoners gekozen. Elders werd een van beiden door de inwoners, en de andere door de plaatselijke heer of zijn vertegenwoordiger aangesteld.

De in het Rijksarchief te Hasselt bewaarde minuten van notaris Van Der Donck van Stevoort uit het jaar 1792¹, bevatten een akte waaruit blijkt dat de inning van de belastingen in Wijer in dat jaar anders geregeld was.

De akte leert ons dat de notaris op 21 juni 1792 op de kelderkamer van het *paenhuijs* in Wijer, *als zijnde de gewoonlijke gemeijntens vergaderplaats* van de gemeente, ontvangen werd door een

¹ Rijksarchief Hasselt, *Verzameling minuten en repertoria van notarissen*, nr. 4672.

aantal inwoners van het dorp, waarvan hij naast de dorpsmeesters van dat jaar Jan Senden en Govart Schurmans, slechts vijf anderen met naam noemt: Francis De Mulder, Ghijsebreght Heeren, Philip Vandevoort, Leonard Ieliaens en Peeter Senden. De hoofden van de huishoudens in het dorp waren de voorgaande zondag in de mis verwittigd dat er die dag een vergadering van de gemeentenaren zou doorgaan, en de vergeetachtigen waren er door het luiden van de kerkklok nog eens aan herinnerd. Samen met notaris Henricus Van Der Donck van Stevoort, en in aanwezigheid van twee getuigen, Francis Bartoleijns die de kasteelhoeve pachtte en Joannes Jans, de pachter van de Monnikenhof, stelden de aanwezige gemeentenaren de voorwaarden voor de verpachting van de inning van de gemeentebelastingen op en gaven zij *involgens hen gebruijck en usantie* de inning van die belastingen uit aan degene die bereid was dat voor de laagste prijs te doen.

Het valt overigens op dat men in Wijer in 1792 blijkbaar vier jaar achterliep met de inning van de gemeentebelastingen. De belastingen die in 1792-1793 geïnd werden, hadden immers betrekking op het jaar 1788.

De grondbelasting of *reelen last* voor 1788 was vastgesteld op 7 gulden per bunder, zowel voor mensen van Wijer als voor mensen van buiten de gemeente die in Wijer grond bewerkten. De *personeele lasten* waren vastgesteld op 3 gulden per huishouden, *groot oft kleijn*. Voorts moesten er belastingen betaald worden op de veestapel, die als volgt vastgesteld werden: 1 gulden voor ieder paard, 10 stuivers voor ieder veulen van een jaar, 10 stuivers voor iedere koe, 5 stuivers voor iedere vaars, 5 stuivers voor iedere zeug, 2 stuivers en 2 oord voor iedere *looper*², 2 stuivers voor ieder schaap en 1 stuiver voor iedere *aude gans* (art. 5).

De pachter van de belastinginning in Wijer moest *een huijshoudende man* zijn, een man dus die hoofd van een huishouden was. Bovendien moest hij *genoegsaem besitten*, om met zijn vermogen borg te kunnen staan voor het doorstorten van de belastingen in de gemeentekas. Daarenboven moest hij *terstonts naer sijne inpachtinge eenen goeden en sufficienten borg en cautionaris* stellen: hij moest een tweede persoon aanduiden die bereid was om ook met zijn vermogen borg te staan voor het vergoeden aan de gemeente van schade die het gevolg zou kunnen zijn van fouten van de belastingpachter. Zowel de pachter als de tweede persoon die zich borg stelde stonden met hun volledige vermogen garant voor een juiste inning van de belastingen, en het doorstorten ervan aan de gemeentekas. Eventuele tekorten konden, naar keuze van de gemeente, verhaald worden op het vermogen van beiden of van een van beiden (art. 1). Wie eerder de gemeentebelastingen al gepacht had, en nog niet het volledige bedrag dat hij aan de gemeente verschuldigd was betaald had, werd uitgesloten van deze verpachting en mocht ook niet als borg optreden (art. 8).

Indien na het bieden zou blijken dat de laagste inschrijver *niet conde oft wilde voldoen* aan de pachtvoorwaarden, dan zou een nieuwe inschrijvingsronde georganiseerd worden. *Alle kosten, schade en interessen* die dat voor de gemeente zou veroorzaken, zouden dan op de eerste inschrijver verhaald worden (art. 9).

Op de maandag na de vijftiende dag van iedere maand moest de belastingpachter of *collecteur* in Wijer een zitdag houden. De belastingplichtigen moesten daar maandelijks, tot zij het door hen verschuldigde bedrag volledig voldaan hadden, minstens een twaalfdedeel van de belastingen die zij verschuldigd waren, komen betalen. Al in juli moest hij de eerste zitdag houden, op een plaats in het dorp die hij zelf mocht kiezen, maar die hij op voorhand bekend moest maken (art. 2). Maandelijks moest de collecteur het bedrag dat hij ontvangen had ter hand stellen aan een zekere baron de

² Een looper is een opgroeiend varken, geen big meer, maar ook nog niet in de fase waarin het vetgemest werd. Deze varkens liepen wel eens los rond de boerderij, of zij werden door een gemeentelijke varkenshoeder in een kudde gehoed.

Heusch *alhier binnen Wijer residerende*, die blijkbaar als kassier van de gemeente optrad³ (art. 3). Zes weken na de laatste van twaalf zitdagen moest de collecteur zijn rekening aan de gemeente voorleggen (art. 6).

De collecteur moest er op toezien dat iedere belastingplichtige tijdig betaalde. Mocht blijken dat er iemand niet tijdig betaalde, dan moest hij *den gerechtsdienaer* naar *diegeene in faute sijn* sturen, om hen te verwittigen dat zij hun schuld binnen de 15 dagen moesten voldoen. Betaalde iemand ook dan niet, dan moest de collecteur de schout inlichten en vorderen dat die beslag liet leggen op een deel van de bezittingen van de achterstallige betaler. Indien de collecteur naliet deze gerechtelijke stappen te zetten, dan moest hij zelf voor het tekort opdraaien. Wanneer de nalatige belastingplichtige ook na een vordering door de schout niet wilde betalen, en tegen de collecteur zou gaan procederen, dan zou de gemeente de gerechtskosten van de collecteur op zich nemen (art. 4).

Ingeval de collecteur onvoldoende toezag op de tijdige betaling van de belastingen, *oft manckeerde van sijne sitdagen te houden*, dan zouden alle *funeste gevolgen, schaden en interessen* die daar uit zouden voortvloeien voor zijn rekening en die van zijn borg zijn (art. 7).

Nadat de notaris de voorwaarden voor de belastingverpachting had voorgelezen en uitgelegd, en die door de aanwezigen stilzwijgend waren bevestigd, werd de inning opgeroepen en toegewezen aan Jan Senden, die met het bod om de belastingen te innen in ruil voor *vijf guldens per hondert* of 5 % van de opbrengst, het laagste bod had uitgebracht. Peeter Senden meldde daarop dat hij zich borg stelde voor Jan. Tot slot betaalde Jan de notaris ter plaatse vier gulden voor het opstellen van de akte en de organisatie van de openbare verpachting.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Verzameling minuten en repertoria van notarissen*, nr. 4672: minuten van notaris Henricus Van Der Donck te Stevoort.

Desen 21sten junij 1792 sijn voor mij ondergesschreven openbaer notaris in Stevort residerende, en in presentie der getuijgen hiernaer te noemen, persoonelijck gecompareert de eersaeme Joannes Senden ende Govart Schurmans, dorpmeesters deses dorp Wijer, met hen Francis De Mulder, Ghijsebreght Heeren, Philip Vandevoort, Leonard Ieliaens, Peeter Senden, alle gemeijntenaeren deses dorp Wijer, dewelcke naer voorgaende kerckelijke publicatie op sondag lestleden alhier in de kercke Wijer gedaen door hennen weerdigen heer pastoor, soo sij verclaeren, en naer den hedigen alhier gedaene klockslag, hen alhier vergadert zijnde ten eijnde om het colect oft inmaeninge van alle en iedere reele en personeele publike lasten en taxten hender gemeijnte ten profeijt derselve gemeijnte ten minsten prijse publiekelijk uijt te geven involgens hen gebruijck en usantie, soo ende gelijck sij de selve sijn uijtgevende bij ende mits desen, alles onder dese hier naervolgende clausulen en conditien, te weten:

Primo is conditie dat den inpachter deses colect sal moeten wesen een huijshoudende man en genoegsaem besitten in mobiliaren oft andersins in immobiliaire goederen tot assurantie deser inpachtinge oft dan de inmaeninge deser penningen, daer en boven sal denselven terstonts naer sijne inpachtinge moeten stellen ende alhier ter handt brengen eenen goeden en sufficienten borg en

³ Van baron Nicolas Joseph de Heusch, geboren in Eigenbilzen in 1794 en overleden in Wijer in 1824, is geweten dat hij in de eerste decennia van de negentiende eeuw schout of burgemeester van Wijer was. De geschiedenis van de familie de Heusch in Wijer voor de negentiende eeuw is nog niet gekend. Ook de vermelding van een baron de Heusch in Wijer in 1792 maakt ons niet veel wijzer. Mogelijk gaat het om de vader van Nicolas Joseph, met name Raphael Adrien de Heusch, geboren in Eigenbilzen in 1755. Zie W. Muusse, R. Enckels, M. Bussels, *De familie de Heusch in de provincie Limburg*, in *Het Oude Land van Loon*, 1961, 16, p. 149-168.

cautionaris, ten volle contentement der voorsschreven comparanten gemeijntenaeren, welken borch oft cautionaris sig generaelijk ende principaelijk mits desen verobligeert gelijk den inpachter selfs, en eenieder van hen voor het geheel en als voor henne eigene schulden, soodat in cas den inpachter eenige faut quaem te doen, de publike penningen aengaende oft andere voorvallen de administratie der selve aengaende, hetwelck soude strecken tot naedeel der voorsschreven gemeijnte, de voorsschreven dorpmeesters oft henne successeurs, soo den cautionaris als inpachter selfs soo een van de twee oftwel beide tesaemen naer des uijtgevers en henne successeuren keurs, daervoor sullen connen en meugen aenspreken ende met de alderpromptste en summairste wegen van recht daertoe bedwingen, soo tot reparatie van schaden en interessen, als tot tijdelijke rekeninge, bewijs et reliqua van henne [gedecclareerde] penningen aen dito gemeijnte te doen, soo binnen als buijten vacantie ende ten allen tijde van suspens van recht, renuntieerende soo inpachter als borg oft cautionaris mits desen expresselijk aen alle beneficien, privilegien, indulten en exceptien hieraen contrarierende.

Het verzamelpun van het oorspronkelijk kadasterplan van Wijer, getekend omstreeks 1844, op basis van opmetingen uit 1828.

2. Den collecteur oft dan den inpachter deses sal gehouden sijn alle maenden sitdag te houden, ende dat 's maendags naer den 15den van ieder maent, ende te beginnen voor d'eerste reijse in de maent julij naestvolgende, sulcx binnen desen dorpe Wijer, ten huijse doer den collecteur tevoorens te designeren, alwaer ieder gemeijntenaer sal moeten komen betaelen sijn reel en personeele lasten, ten deelen oft ten geheelen dag, sal ten ieder reijse niet minder mogen betaelen als het twelfden deel van sijne verschulde lasten.

3. Den inpagter oft colector sal gehouden zijn alle maenden hetgheene hij sal ontfangen hebben over te tellen aen den eedelen heer baron de Heusch alhier binnen Wijer residerende, alle involgens contract en volle consent doer dese gemeijnte Wijer in behoorlijke forme voor desen ingegeven en gemaekt.

4. In cas den colector op sijnen tijdt soo voorsschreven is niet betaelt en wierde, sal gehouden zijn den gerechtsdienaer te senden naer diegeene in faute zijn, ende den defaliant ofte defalianten doen aenseggen van henne reele en personeele lasten te betaelen binnen den tijdt van xv dagen naer die aencondinge, en in cas alsdan binnen dien tijdt noch niet betaelt sijnde, soe sal den inpagter oft colector gerechtigt zijn het relaes van den dienaer met de princepaele reets vervallene schult aen den heer scholtus deser jurisdictie over te geven ende desen laesten te praemen tot de volle executie tegens den defaliant oft defalianten, ende in cas den colector in faute bleef van sulcx te doen, sal voor alle schaden en interessen responsabel zijn en blijven, en in cas het gebeurde dat den defaliant oft defalianten hen quaemen te oponeeren - naer de voorsschreven formaliteijten geobserveert zijnde - soo sal dese gemeijnte Wijer hennen colector moeten ontheffen ende teenemael costeloos en schadeloos houden.

5. Den inpagter oft colector sal inmaenen voor het jaer 1788 voor ieder soo binnen als buitenbonders seven guldens voor reelen last, en de minmaete naer proportie, ende voor personeele lasten sal moeten maenen en inbeuren van ieder huijs en huijshouden, groot oft kleijn, drie guldens

	f 3 - 0 - 0
voor ieder perd	f 1 - 0 - 0
voor ieder veulen van een jaer	f 0 - 10 - 0
voor ieder koijs	f 0 - 10 - 0
voor ieder verse	f 0 - 5 - 0
voor ieder schaep	f 0 - 2 - 0
voor ieder vercken genaemt looper	f 0 - 2 - 2
voor ieder sogh	f 0 - 5 - 0
voor ieder aude gans	f 0 - 1 - 0

6. Den colector sal tot de voorsschreven inbeuringe sijne voorsschreven sitdagen moeten houden successivelijk soo boven geseijt is, te weeten van maent tot maent dusdanig dat denselven ten tijde van twelf sitdagen sijne penningen sal moeten ontfangen hebben, waervan ses weeken naer den laesten sitdag sal moeten aen de voorsschreven gemeijnte rekeninge en bewijes doen, ende sulcx doen consteren met absoluut slodt van rekeninge.

7. Ende in cas den colector langer vertiesde van sig doen te betaelen, oft manckeerde van sijne sitdagen soo boven geseijt is te houden, soo sullen alle funeste gevolgen, schaden en interessen zijn ende blijven ten prevativen laste van den colector en sijnen cautionaris.

8. Ook is expresselijk conditie dat niemant tot inpaghtinge deses colect oft ook tot cautionaris des selfs sal geadmitteert worden, tenzij dat soo d'een als d'ander alhier instantelijk sullen doen wettelijk consteren dat sij van henne voorige inpachtinge door volle voldoeninge van dito gemeijnte ten vollen ontslagen zijn.

9. Ende in cas dat contraventoirlijk aen dese voorsschreven conditien gebeurde dat iemant hetselve quaem in te paghten ende alsdan aen deses inhoudt niet conde oft wilde voldoen, soo sal men hetselven wederom en op een niefs uijtgeven, ende alle costen, schade en interessen dewelcke aen dito gemeijnte daerdoor sal toegebraght worden, sullen ook met de alderpromptste en geprivileeerste wegen van regt aen den inpagter connen gevraegt worden, ende denselven bedwingen tot de volle indemnatie der selve.

Alle welke voorsschreven conditien door mij notaris aen de omstanders voorgelesen ende geexpliceert, sijnde van niemant gecontradiceert, maer hebben deselve allen stilswijgende gelaudeert, met beloften van deselve wel ende deugdelijck naer te comen, onder henne obligatie van persoon en goederen, meubelen en immeubelen, soo hebbende als toekomende, daer en alwaer gelegen, geene uijtgesondert, alles naer den landregt, met expres consent in de realisatie ende

aprobatie deses daer ende alwaer noodig, met constitutie van alle en iedere thoonder deses oft copije autentiek, ten eijnde naer stiel etc.

Ende alsoo heeft men het voorsschreven collect opgeroepen ende beginnen op den afslag te hooghen, ende is eijndelijk met laesten en minsten hooghsel verbleven aen Jan Senden voorsschreven om en voor de somme van vijf guldens per hondert, ende is ten selvenmael alhier gecompareert den eersaemen Peeter Senden, denwelcken verclaert den inhoudt deser voorsschreven conditien teenemael gehoort en seer wel verstaen te hebben, denwelcken sig vrijwilliglijk heeft gestelt als borgh oft cautionaris voor den voorsschreven inpachter dus sig ook gelijk den voorsschreven inpachter selfs ende soo den eenen als den anderen hen in solidum sijn verobligerende.

Aldus gedaen ende gepasseert, uijtgegeven ende geagreëert op dag en dato soo boven ten huijse van Hendricus Leenaers genaemt het paenhuijs op de kelderkamer gestaen binnen Wijer, als sijnde de gewoonelijke gemeijntens vergaderplaetse, en hebben de uijtgevers, inpachter en cautionaris over den inhoudt deses in mijns notaris handt gestipuleert ter presentie ende overstaen van d'eersaeme Francis Bartoleijns, pachter op het casteel alhier binnen Wijer, ende Joannes Jans, pachter op de wenninge genaemt den Moninxhoff, beijden als geloofbaere getuijgen ten desen speciaelijk versoeght.

[getekend:]

Jan Senden borgemeester en inpachter

Peeter Senden gemyntenaer en borgh

Govaert Schurmans

Gisbertus Heenen

Philippus Vandenvoordt

X hanteeken van Leonard Ieleaens

Francus Demulder

Francus Carlens

Joannes Jans

Quod attestor H. Vanderdonck, notarius immatriculatus Leodiensis ad praemissa requisitus in fidem subscripsit.

Desen 21sten junij 1792 ontvangen van Joannes Senden voor opstellen deser conditie en uijtgeven deses ter somme van vier guldens.

WIJER KERMIS

Wat ik mij kan herinneren over de kermissen van in mijn jeugd, dit moet zo ongeveer vanaf 1950 zijn. Ik was toen zes jaar!

Er waren in Wijer, dat toch maar een klein dorpje was, twee kermissen! De Eerste Zondag van Mei was de Kleine kermis. Die werd gehouden, of de standplaats was aan de Kapel van de Koude Steen, of aan 't Moleken (wat er juist langs gelegen was). Het Moleken was een winkel en Café! (later is er ook café De Vlieg bijgekomen). De foorattracties zullen zo wat de Paardenmolen geweest zijn, de schommels (of "schokken"), mogelijk een Rups (zéker later). Schietkramen en eventueel nog iets anders klein voor die tijd. Uiteraard zal er met de jaren die volgden wel de ene of de andere nieuwere attractie bij gekomen zijn. Ik denk niet dat dààr ooit botsauto's gestaan hebben. Wat er wél stond was de TENT! De Spiegeltent, voor de groteren en ouderen, natuurlijk. Ik herinner me wel dat de Tent, eerst aan Café bij Eva stond; juist over de grens met Tichelrij (Nieuwerkerken). Voorbij Terheide. De Tent mocht niet op grondgebied Wijer staan van de pastoor (Martens, in die tijd). Wegens aanzet tot Ontucht, zoals men dat vroeger noemde? Nu, toen Pastoor Martens vertrokken is (sept 1958) is de Tent korter bij gekomen. Ze stond achter de twee cafés, straks opgenoemd.

Ook onmiddellijk in de buurt was er nog het café Bij Nol de Kuiper (later Pauline van Nol) en wat verder naar Tichelrij was er nog het café van Gos met Kegelbaan en de café Remels, waar nu Jefke Roosen woont en zijn drankcenter heeft. De andere cafés in andere straten ga ik niet vernoemen.

De kermis was altijd 2 dagen! De zondag en de maandag. Exact weet ik het niet, maar denk zo rond 1962 is de "Klein Kermis" afgeschaft en verhuisd naar het Dorp op het Dorpsplein (nu Lambrechts-plein). Het was enkel de Locatie die veranderd was, de kermis bleef op dezelfde datum.

De Grote kermis, de eerste zondag van Augustus, was in het dorp, in de buurt van de kerk! De foor stond meestal in de weide van Lowiske (Pee Vantilt). Dezelfde attracties, maar de botsauto's waren er toch dikwijls bij! Mogelijk ook de zwikkers! Een grote draaimolen met stoeltjes aan kettingen; Iedereen zal ze wel kennen. De Tent stond daar ook ergens waar plaats was. Ooit bij de Mem vanachter, ook bij Lowiske en mogelijk wel ergens op het Dorpsplein, waar oorspronkelijk het Paanhuis op stond. Mogelijk is dit ook pas na 1958 in voege getreden, voor dezelfde reden als hierboven vermeld.

Wat grote mensen deden, daar heb ik zo geen zicht op omdat ikzelf nog te jong was. Maar één zaak wil ik toch vermelden, ter gelegenheid van de Grote kermis was de Dorpelingen koers. Wielervedstrijd, dus. Dat was voor ons, jonge snotters een heel evenement, die grotere jongens, die dan met een fiets met "kromme guidon", spatborden afgedaan, enz, in koersuitrusting reden, zo met die tuben gekruist over hun schouders en eventueel zo een ouderwets lederen helmke op! Sommigen hadden wel een echte koersfiets met een "derailleur". Dat was voor ons het einde! Er kwam dan ook redelijk volk naar kijken, mogelijk van omliggende dorpen ook.

De voetbalploeg organiseerde dan soms ook een wedstrijd tussen onze ploeg en een betere ploeg. De onze werd dan versterkt met betere elementen, ook weer uit de buurt. En ook een wedstrijd tussen de reservenploeg en de "Oude Glorien". Zie foto op het einde van het artikel. Dat moet zo in 1955 geweest zijn. Een heel evenement voor de voetballiefhebbers.

Wat ik ook niet mag vergeten is dat de mensen dan hun familieleden uitnodigden op een eetmaal. Niet altijd, en niet altijd véél volk, dat was variabel. Er werd aan huis gekookt, meestal met de producten van het huis.

Een kip, een konijn, een deel van het varken. Bij de rijkere mensen zal daar ook wel ronds of kalfs bij geweest zijn. Gezellig en lekker was het zéker! Wij maakten het maar ééns of twee keer per jaar mee.

Met de jaren die volgden veranderde het allemaal. De standplaatsen veranderden, omdat ze bebouwd werden. Lowiske stierf, daarna is het nog wat gebleven tot de grond ingenomen werd door nieuwe huizen, en dan is alles naar het Dorpsplein verhuisd, dat ondertussen opgeruimd en ingericht was als parking voor de kerk, enz...

Over de cafés in het dorp wou ik nog even iets zeggen. Je had er dus het Paanhuis! Van oudsher huisbrouwerij en herberg. Dan was er het café Pijpops Leon. Winkel en café en duivenlokaal.

Bij Albert Vantilt-Mekers Cecile was het ook café en winkel. Later is het café De Mem erbij gekomen én het café van Gaston Buekers en Bertha. Verder weg van het dorp waren er natuurlijk nog cafés .

Nu is zelfs de Kleine kermis van de eerste zondag van mei volledig van de kalender afgevoerd wegens geen belangstelling meer én enkele malen slecht weer, zodat er geen kat kwam kijken.

De Grote kermis bestaat nog; met botsauto's en andere attracties. De ene of andere vereniging zet er dan den grote tent waar de mensen rustig een glas kunnen drinken en een praatje slaan.

Zéker een mooi initiatief, én noodzakelijk aangezien er geen enkele café van de voornoemde nog bestaat! Alleen de Zwarte Stijlen, wat verder op in de Grote straat bestaat nog!

Denis Heusdens

"De Oude Gloriën". Van links naar rechts. Bovenste rij: Boesmans Edward, Noblesse Clement, Huybrechts Albert, Gielen Jean, Bamps Jef, Copis Emile, Hendrix Medart, Huybrechts Charel. Onderste rij: Vranken Jules, Noblesse Gustaaf, Heusdens Maurice, Heusdens Sylvain, Stiers Albert.